

Олександр Воронин

**АВТОКЕФАЛІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

Видавництво «Воскресіння»

Товариство святого апостола Андрія Первоземного

Олександр Воронин

**АВТОКЕФАЛІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ
ЦЕРКВИ**

**Видавництво «Воскресіння»
Кенсінгтон, США
1990**

Ворошич О. О.

Автокефалія Української Православної Церкви. Видавництво «Воскресіння», Кемсінгтон, США, 1990. — 64 ст. — Тираж 5000 пр.

Українська Православна Церква, як і Церква кожного народу, має право на автокефалію (незалежність) згідно з Св. Письмом і канонами Вселенської Православної Церкви. У брошурі розповідається про відстає, традиції та історію української церковної автокефалії, з'ясовується національний характер Української Автокефальної Православної Церкви.

Художнє оформлення: Ніна Булавницька

На обкладинці силует Св. Софії Київської з 1651 року (за голландським художником А. Вестерфальдом)

© 1990

Всі права застережено.
Видавництво «Воскресіння»

ПЕРЕДМОВА

Українська Автокефальна Православна Церква швидко шириться по всій Україні. До неї, як до справжньої української національної Церкви, приєднується дедалі більше парафій, священників і віруючих. А в той же час, як справжня українська національна Церква, УАПЦ викликає лють і шалений опір з боку застійних органів влади в багатьох місцевостях та Російської Православної Церкви, що понад три століття тримала Українську Православну Церкву в темній неволі.

Наляканий нестримним ростом Української Автокефальної Православної Церкви, Український екзархат Російської Православної Церкви взяв собі ще й другу паралельну назву Українська Православна Церква. Лише одним словом різняться у своїх назвах дві Православні Церкви, що діють тепер на Україні. Але те одне слово — "Автокефальна" — віддзеркалює величезну різницю, що існує між двома Церквами у статусі Ідеології, завданнях і перспективах майбутнього.

На жаль, значення і важливість церковної автокефалії ще великою мірою залишаються невідомими масам віруючих на Україні; багато хто не розуміє навіть, що означає слово «автокефалія». І це не дивно: адже протягом десятиліть виростили цілі покоління, які не мали найменшого уявлення про правдиву, нефальсифіковану історію Української Православної Церкви, про її понад 1000-літнє служіння українському народові, про 700 років фактично незалежного життя в юрисдикції Царгородського патріарха та про її подвійне відродження у цьому сторіччі після понад 200-літнього поневолення царською Московською Церквою. Правда про Українську Православну Церкву затискалась богоборною комуністичною владою і Російською Православною Церквою — Церквою-поневолювачем.

Ще й тепер, коли після довгих відмов відроджену Українську Автокефальну Православну Церкву, нарешті, визнано, Московський патріарх Алексій II, його намісник на Україні митрополит Філарет та інші великодержавні ієрархи уперто відмовляються визнати законність її існування і намагаються підірвати довір'я до української церковної автокефалії твердженнями про нібито неканонічність УАПЦ, політичні мотиви творців її відродження, брак підтримки з боку народу.

У глибокому переконанні, що і правдиві знання про багатотисячлітню історію Української Автокефальної Православної Церкви, особливо ж про її традиційну незалежність сприятимуть поширенню національно-церковного самовизначення православних українців і притягатимуть до Рідної Церкви тих, що ще стоять осторонь, новозасноване у Сполучених Штатах видавництво «Воскресіння» присвячує своє перше видання питанню автокефалії. У цій брошурі з'ясовано насамперед, що являє собою автокефальна Церква в системі Вселенської Православної Церкви, стверджено і умотивовано засаду, що право на автокефалію має Церква кожного народу, а потім подано стислий перегляд історії Української Православної Церкви з особливою увагою до рівня її незалежності (чи підлеглості) в різні періоди існування. В кінці зроблено порівняння між Українською Автокефальною Православною Церквою і офіційною Українською Православною Церквою у наші дні.

Брошура «Автокефалія Української Православної Церкви» базується на серії радіопередач на тему української церковної автокефалії, опрацьованій автором для радіостанції Свобода. Ця серія передавалась у рамках щотижневої програми «З літопису Української Православної Церкви» у другій половині 1990 року.

Видавництво «Воскресіння»

ЦЕРКОВНА АВТОКЕФАЛІЯ У ВСЕЛЕНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ

Слово «автокефалія» – грецького походження. Складається воно з двох слів: αὐτός (сам) і κεφαλή (голова). І саме це виразно з'ясовує статус автокефальної Церкви: це незалежна, самоуправна і самобутня Церква, яка живе і діє серед даного народу або в даній країні. Автокефальна Церква має свою власну, нікому не підпорядковану, ієрархію, очолену першоієрархом з титулом архієпископа, який може мати ще й додатковий титул митрополита або патріарха. Система вибору першоієрарха і єпископів залежить від традицій даної Церкви. На Україні протягом віків її фактично незалежного існування перед насильним підпорядкуванням Московському патріарху у 1686 році виробилась система соборності: митрополита обирав помісний собор усієї Церкви, єпископів – єпархіальні собори. Царгородський патріарх, в юрисдикції якого Православна Церква на Україні перебувала протягом семи століть в умовах де-факто автокефалії, лише затверджував вибір митрополита і поставляв його на митрополиту кафедру. Це була одна з небагатьох прерогатив зверхності Царгородського патріарха, як першоієрарха Церкви-Матері Київської Митрополії.

Автокефальна Церква даного народу звичайно діє на території його країни, але може мати відгалуження або парафії і за її межами для обслуговування своїх віруючих, що живуть закордоном. Як національна Церква, вона звичайно творить кадри ієрархії і священства із свого народу. Монастири

традиційно підпорядковані першоієрархові Церкви. У Православній Церкві на Україні за її незалежного життя архимандритів та ігуменів монастирів вибирала монастирська братія з участю навколишнього населення, а митрополит затверджував цей вибір. Першоієрарх автокефальної Церкви має свій суд, який являє собою найвищу церковну судову інстанцію в даній країні; його рішення не підлягають відкликові.

Автокефальні Церкви утримують зв'язки з іншими православними і неправославними Церквами світу, посилають свої делегації на міжнародні релігійні та богословські конференції.

Автокефальна Церква, як Церква даного народу, традиційно дбає не тільки про задоволення його духовних потреб, але й про його релігійну освіту та культурний розвиток. Вона створює систему духовної освіти, починаючи від парафіяльних шкіл до духовних семінарій і академій, сприяє розвитку богословської науки.

Будучи національною Церквою, що живе незалежним життям серед свого народу, автокефальна Церква набуває національного характеру, заохочує зберігання та збагачення самотніх обрядів, звичаїв і традицій. З особливою повагою національна Церква шанує святих, що вийшли з її народу, плекає любов до своїх святих місць, святинь і реліквій. Національні особливості віддзеркалюються у богослужбовому чині, церковному співі, архітектурі, мистецтві. Український народ протягом віків незалежного існування виробив так багато особливостей свого церковно-релігійного життя, що можна з повною підставою говорити про самотнє Українське Православ'я.

Автокефалія — це споконвічна форма устрою Вселенської Православної Церкви. На відміну від Римо-Католицької Церкви з її суворо централізованою владою на чолі з папою Римським, якого католики вважають намісником Христовим на землі, Вселенська Православна Церква не має єдиного

центру і єдиного церковного уряду. З православного погляду, єдиним Головою Церкви є Ісус Христос, а оживляється вона Духом Святим (Еф. 1,22; 5,23; Кол. 1,18). Вселенська Православна Церква – це родина Церков-сестер, повністю незалежних, у всьому рівноправних автокефальних Церков, яких єднає Православна віра, канони Вселенської Церкви та спільність богослужбового чину. Царгородський патріарх з VI сторіччя носить титул Вселенського патріарха, але це не дає йому жодної особливої влади, а лише є визнанням історичної ролі Царгороду в історії Вселенської Православної Церкви. Автокефальні Православні Церкви перебувають між собою у догматичному та канонічному зв'язку, визнають спільний для всіх церковний устрій (з особливостями, що їх може виробляти для себе кожна Церква), мають спільний богослужбовий чин. Коли до влади в автокефальній Церкві приходить новий першоієрарх, про це повідомляється Вселенського патріарха та всі інші автокефальні Церкви. Спільні для всього Православ'я справи обговорюються і вирішуються всією Вселенською Православною Церквою на нарадах чи соборах представників усіх автокефальних Церков. У наші дні зібралось багато питань з ділянок церковних взаємовідносин, устрою, богослужбового чину, календаря, моральних проблем сьогодишнього світу, щодо яких необхідний спільний голос усіх автокефальних Церков світу. З цією метою вже довгий час ведеться підготовка до всесвітнього собору Православної Церкви.

Незалежність Церков окремих народів або місцевостей була звичайним явищем у давній Християнській Церкві. Апостоли, проповідуючи Христову віру в різних країнах, засновували місцеві громади, наставляли єпископів, і так творились нові Церкви. У Новому Заповіті згадується цілий ряд

Церков, що існували в апостольську добу, як наприклад, Антіохійська (Діяння 11,26), Ефеська (Об'явл. 2,1), Єрусалимська (Діяння 8,1), Коринфська (2 Кор. 1,1) Македонська (2 Кор. 1,1), Смирнська (Об'явл. 2,8), та інші. Усі ці Церкви були незалежними, отже, фактично автокефальними, хоч термін «автокефалія» з'явився вперше у V сторіччі. Згодом багато цих невеликих самостійних Церков об'єднувались у єпархії або ще більші церковні організації – митрополії і патріархії. Але деякі менші Церкви з власною ієрархією продовжували існувати і чинили спротив будь-яким намаганням інтеграції. Ще й тепер існує, наприклад, Кіпрська Церква, одна з найдавніших автокефальних Православних Церков світу. З бігом віків постійно мінялась політична карта світу, а разом з тим відбувались зміни і в Церкві. Непорушними залишились донині давні східні патріархати – Єрусалимський, Антіохійський, Олександрійський і Царгородський. З'являлось багато нових Церков, а деякі інші з різних причин переставали існувати. У деяких випадках нові автокефальні Церкви поставали з лона існуючих Церков, в інших вони виростали на щільному, ще не охопленому християнством ґрунті.

У Святому Письмі і в канонах Православної Церкви стверджується право кожного народу на свою власну Церкву. Апостоли, згадуючи у своїх посланнях про Церкви, що їх вони заснували або в них проповідували, ніде не вказують на будь-яку їхню залежність. У 34-му правилі Святих Апостолів говориться, що *«Єпископам кожного народу належить знати першого між ними і визнавати його за голову»*. Дуже подібно, але ще виразніше, висловив цю засаду Антіохійський собор 341 року у 9-му правилі: *«Єпископи кожної провінції (єпархії) повинні визнавати єпископа, що першенствоє у митрополії»*. В обох випадках стверджується і узаконюється факт існування незалежних Церков на чолі з власним першоієрархом.

Найлогічнішою була б засада існування Церкви в межах держави даного народу. Але державні кордони дуже часто не збігаються з національними, і далеко не кожний народ має державну самостійність. Тому були випадки існування автокефальних Церков поневолених народів або народів, що жили в багатонаціональних імперіях. Наприклад, болгари протягом віків мали незалежну Охридську Церкву, перебуваючи під владою Візантії, а потім Туреччини. В Австро-Угорщині перед Першою світовою війною були три автокефальні Церкви: Карловацька, Буковинська і Германштадтська. У Польщі в період між двома світовими війнами існувала Автокефальна Православна Церква для православних українців, білорусів і росіян, що жили у польській державі.

Як і прагнення національної незалежності, домагання церковної автокефалії переважно впливає з волі народу, який хоче бути самостійним у всіх сферах свого життя. *«Домагання церковної незалежності, автокефалії, найбільше викликалися там, де Церква-мати використовувала свою Церкву-дочку в різних мирських цілях – політичної асиміляції, культурної асиміляції, переводячи денационалізацію своєї пастви, з чим так часто сполучені були і цілі матеріального зиску. Так було в церковній історії болгарського, сербського, румунського народів»*, - пише історик Іван Власовський. У випадку Української Православної Церкви, це вона була Церквою-матір'ю усього слов'янського Сходу, включно з землями, на яких тепер живе російський народ. Однак Московська Церква, поневоливши Київську митрополію у 1686 році, довмістю ліквідувала її незалежність і самобутність. Рух за відновлення незалежності Української Православної Церкви, що розпочався з вибухом революції 1917 року і триває до наших днів – це вияв законних прагнень українського народу, який, як і всі інші народи, має повне право на власну автокефальну

Церкву, хоч як йому це право заперечує шовіністична єдинопереділімницька Російська Православна Церква.

Але Російська Церква – не єдина, яка у своїх імперських цілях намагається затримати під своєю владою національні Церкви інших народів. Такими ж міркуваннями керувалась у минулому столітті Царгородська патріархія, рішуче виступивши проти домагання незалежності з боку православних болгар. Щобільше, всупереч багатомісячній православної традиції національної підстави незалежності Церкви, Костянтинопольська Церква на помісному соборі 1872 року навіть засудила встановлення автокефалії на основах племінних чи національних різниць (так звана ересь філетизму). Такими ж аргументами користуються тепер ієрархи Російської Православної Церкви в боротьбі проти української автокефалії, облудно переконуючи, що Церква може творитися лише на територіальній, а не на національній засаді. Але їм варто пригадати, що інші автокефальні Церкви не підтримали постанови Костянтинопольського собору і визнали незалежність Болгарської Церкви, що це саме зробила 1945 року, визнавши свою помилку, і Царгородська патріархія та що цілий ряд визначних російських богословів підтримав засаду існування незалежних національних Церков. Зрештою, їм треба пригадати також, що сама Московська Церква проголосила свою автокефалію на цій же засаді 1448 року, при чому зробила це односторонньо, без згоди Царгородського патріарха, якому вона, як частина Київської митрополії, у той час підлягала.

Необхідною передумовою існування автокефальної Церкви є її ієрархічне завершення. Автокефальна Церква мусить мати єпископат із щонайменше трьох ієрархів, щоб забезпечити наступництво. Згода на автокефалію з боку Церкви-матері бажана, але канонічно не обов'язкова. Не має також підстави твердження, що Церква-мати мусить «дарувати» автокефалію (аргумент, яким залюбки

послугується тепер намісник Московського патріарха на Україні митрополит Філарет). Це не раз робила Російська Православна Церква у цьому сторіччі: вона «дарувала» автокефалію Православним Церквам Чехословачини, Фінляндії, Японії, Сполучених Штатів, і навіть замінила своєю «дарованою» автокефалією автокефалію Православної Церкви у Польщі, яку їй визнала 1924 року Царгородська патріархія. В дійсності, автокефалія — це ніякий не дар, а право кожного народу.

Але є ще одна необхідна передумова існування автокефальної Церкви — визнання її іншими Православними Церквами. Вселенська Православна Церква — це велика родина незалежних Церков-сестер, і визнання ними новоствореної Церкви та встановлення з нею молитовного єднання — це офіційний акт прийняття її до цієї родини, очоленої, як Головою Вселенської Церкви, Ісусом Христом.

ЦЕРКВА У КИЇВСЬКІЙ КНЯЖІЙ ДЕРЖАВІ

Згідно з устроєм Вселенської Православної Церкви, право на незалежну Церкву має кожний народ. Це стосується навіть тих народів, що позбавлені незалежності або живуть у багатонаціональних державах. Таке право з повною підставою належало й Церкві, що її заснував у Київській Русі князь Володимир. Можливо, що він відразу поставив новозасновану Церкву на шлях незалежності, як це й належалося Церкві однієї з найбільших держав тогочасного світу. Одначе переконливих доказів про автокефалію Церкви у Київській Русі не збереглося, і взагалі, церковний устрій та організація доби князя Володимира залишаються майже цілком невідомими. Історик і знавець церковного права Олександр Лотоцький висловлює припущення, що це не випадково: сліди початкового церковного управління в Київській княжій державі, на його думку, затерто свідомо, бо це не від-

повідало бажанням грецьких кіл, які запанували пізніше в українській Церкві.

Сторінки історії управління в Церкві Київської Русі відкриваються шойно з першої половини XI сторіччя, коли вона вже безсумнівно підлягала Царгородському патріархові. Першим ієрархом на Київському престолі, про якого існують незаперечні дані, був архієпископ Іоанн, вперше згаданий літописцем у 1018 році. Деякі вчені висловлюють припущення, що він був слов'янського походження, але більшість схиляється до думки, що це був грек, присланий з Візантії. Так чи інакше, з того часу, за окремими винятками, на київському митрополитичому престолі протягом кількох століть перебували греки.

Царгородський патріархат, один з п'яти первісних патріархатів Вселенської Церкви, зовсім не був зацікавлений у незалежності новоствореної Церкви в далеких землях Східної Європи, як не був він зацікавлений і в незалежності Церкви будь-якої країни чи народу. Великодержавне думання патріархів вимагало, щоб у їхніх руках зберігався контроль над кожною Церквою, навіть контроль номінальний, як у випадку Церкви Київської Русі. Керуючись цією засадою, кандидата на митрополита Київського у перші століття християнства на Русі вибирали грецькі єпископи, його поставляв Царгородський патріарх і надсилав до Києва. Але Царгород явно рахувався з силою та значенням Церкви, територія якої охоплювала більші простори, ніж територія всього Царгородського патріархату. Однією з ознак цієї пошани було те, що патріархи надсилали Київським митрополитам листи, запечатані олив'яними печатками, як до архієпископів автокефальних Церков, а не восковими, як до підлеглих першоїєрархів. Дуже важливим був факт повного невтручання Царгороду у внутрішні справи Православної Церкви на Україні, що давало їй можливість жити цілком самобутнім життям.

Все ж, прагнення до повної церковної незалежності продовжувало жити на Україні і часом виявлялось у конкретних конфронтаціях з Царгородом. 1051 року, за володарювання князя Ярослава Мудрого, собор єпископів у Києві вибрав на Київський митрополитичий престол священника Іларіона, людину побожну, високо освічену, блискучого проповідника, патріота своєї країни. Це була явна спроба князя могутньої Київської держави повністю унезалежити свою Церкву, встановити згодою належну їй автокефалію. Якби князь Ярослав жив довше, а після його смерті княжа держава залишалась об'єднаною і могутньою під керівництвом одного володаря, усіма визнаного Київського князя, то Православна Церква на Україні можливо уже тоді назавжди закріпила б свою автокефалію. Але, на жаль, дальша історія Київської держави була сповнена майже безперервними міжусобицями, боротьбою за владу, взаємним нищенням. Царгородський патріарх не дав благословення митрополитові Іларіонові, обраному і поставленому без його згоди, і після смерті Ярослава Мудрого про першого українського митрополита в історії більше не згадується. Після того літопис знову згадує про Київського митрополита щойно у 1072 році — це був митрополит грек Георгій.

1147 року на Київський митрополитичий престол знову вибрано українця. Це сталося за володарювання князя Ізяслава II, який використав нагоду, що митрополитча кафедра була вакантною, скликав собор єпископів і поставив питання про вибір на митрополита місцевого кандидата. Загальним схваленням обрано митрополитом ченця Кліма Смолятича, гідного кандидата на найвищий керівний пост у Церкві, видатного «книжника і філософа», як називає його літопис. Благословення Царгородського патріарха не було і на цей раз, і українські ієрархи вдалися до поставлення нового митрополита мощами святого, як це часом практикувалось у Вселенській Церкві. Як пише літопис, митропо-

лита Клима Смолятича поставлено, «главою святого Климента», папи Римського, що віддавна зберігалась, як священна реліквія, у Києві. Зрозуміло, що Царгород не поставився прихильно до цього сепаратистського кроку Київської митрополії. Після смерті князя Ізяслава II Царгородська патріархія почала домагатися заміни митрополита Клима своїм ставлеником і врешті решт домоглася свого. Одначе князь Ростислав Мстиславович, який став князем Київським, приймаючи грецького митрополита Іоана, заявив: *«Я цього митрополита за шану і ласку прийму, але як надалі патріарх без відома нашого та нашого рішення, в противність правилам святих апостолів, на Русі митрополита поставить, то не тільки не прийму, але й закон поставимо вічний, щоб обирали та поставляли єпископи руські з наказу великого князя».*

Це було найрішучіше ствердження великим князем Київським права Церкви у його державі на повну незалежність. Але Київська Русь уже не піднялась більше до своєї первісної могутності, її продовжували терзати міжусобні війни і ворожі напади, і на Київському престолі не знайшлося вже такої сильної особистості, що могла б, об'єднавши княжу державу, вибороти і автокефалію для її Церкви. Українська Православна Церква залишалась автокефальною лише де-факто.

Крім нестабільності політичного життя Київської держави — постійних міжусобиць, боротьби за владу, необхідності боротися з зовнішніми ворогами — розвиткові прагнень до повної церковної автокефалії не сприяло ще й те, що Церква на практиці не відчувала залежності від Царгороду. Вона жила власним, самобутнім життям, сама розвивала своє духовне життя, богослужбовий чин, богословську науку, релігійну літературу, церковну архітектуру, іконопис і спів. Більшість єпархіальних єпископів були з місцевих людей. Кандидата на єпископівську кафедру вибирали собором, піс-

ля чого його вибір благословляв митрополит. Традицію місцевої ієрархії рішуче відстоювали проти будь-яких спроб її порушити. Наприклад, коли митрополит Михаїл II привіз на Україну єпископів-греків, це спричинилося до гострого конфлікту між ним та великим князем Всеволодом II, і митрополитові довелось 1145 року виїхати з Києва.

ВІД ПАДІННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ДО ВІДДІЛЕННЯ МОСКОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІД КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІ

Нормальне життя і розвиток Православної Церкви на Україні припинилося після падіння Київської княжої держави у 1240 році під навалю татаро-монголів. На Заході ще 100 років існувала Галицько-Волинська держава, і її володарі мали деякий вплив на церковне життя країни. 1243 року князь Данило обрав кандидатом на митрополита Київського українця Кирила, на місце митрополита Йосифа, що пропав безвісти під час розгрому Києва. Царгород затвердив цей вибір і рукоположив його у 1246 році. Але митрополит Кирил III залишив зруйнований Київ і оселився у спокійнішому Володимирі над Клязьмою, лише час від часу відвідуючи свою паству на Україні, а його наступник, надісланий Царгородом митрополит Максим, переніс туди свій осідок на постійно. Так першоієрархи Православної Церкви на Україні покинули свій народ, який поневірявся в татарській неволі, утекли «спокою ради» до чужого краю і спричинилися до розбудови Володимиро-Суздальського князівства, що з нього розвинулось Московське царство, та окремої Московської (пізніше Російської) Церкви.

З переходом Київських митрополитів на чужу північ, галицько-волинські князі почали вживати заходи для створення у себе власної митрополії. 1303 року царгородський патріарх Афанасій благо-

словив створення окремої Галицької митрополії і надіслав першого митрополита — грека Ніфонта. Але проти новоствореної Церкви послідовно виступали суздальські, а пізніше московські князі, не раз впливаючи на Царгородського патріарха з метою перешкодити її існуванню. Так, наприклад, після смерті митрополита Ніфонта, патріарх рукоположив запропонованого галицьким князем Юрієм кандидата на митрополита Петра не на Галицьку, а на Київську кафедру, що фактично рівнялося ліквідації окремої Галицької митрополії. Щоправда, митрополит Петро теж виявився відступником від свого народу: він вірно служив інтересам Московського князівства і на постійно переніс митрополичу кафедру до Москви. Все ж Галицька митрополія існувала ще до кінця XIV сторіччя — навіть тоді, коли Галичина опинилась 1366 року під владою Польщі. Потім, на домагання Москви, її ліквідовано.

У XIV сторіччі більшість українських земель опинилися в Литовсько-Руській державі. Православна Церква була для українського населення єдиним джерелом національної самобутності, духовності й культури. Великою пошаною користувалась вона і у великих князів литовських, що до 1385 року були православними. Зрозуміло, що володарі могутньої Литовсько-Руської держави не хотіли, щоб Церквою у їхній країні керували митрополити з чужого, часто ворожого до них, Московського князівства. На початку XIV сторіччя вони домоглися від Царгороду дозволу на створення окремої Литовсько-Руської митрополії. Однак існувала вона спорадично, залежно від прихильної чи неприхильної політики Царгородської патріархії, на яку часто впливала уже тоді шовіністично-експансивна Москва. Царгород часом поставляв окремих митрополитів для Литовсько-Руської митрополії, але переважно лише одного для всієї Русі, включно з Московщиною, де він в більшості і жив, хоч носив титул митрополита Київського.

У 1415 році між великим князем Вітовтом і Царгородом дійшло до справжньої конфронтації. Обурений відмовою патріарха прийняти його скаргу на митрополита Київського Фотія, що постійно перебував у Москві, а до Києва приїжджав лише для того, щоб вивозити звідти коштовні речі, князь Вітовт скликав у Новогрудку собор, який обрав митрополитом ігумена Григорія Цамблака. Коли Царгородський патріарх зігнував усі прохання благословити його обрання і поставити на митрополита, вирішено поставити митрополита Григорія собором. Соборна постанова про це покликається на прецедент обрання і рукоположення за княжих часів митрополитів Іларіона та Кліма Смолятича. Це було чергове ствердження засади, що Церква незалежної держави, визнаючи юрисдикційну залежність від Вселенського патріарха, застерігає за собою право на незалежні рішення, коли Церква мати ігнорує її життєві інтереси.

Треба підкреслити, що у прагненнях створити незалежну Церкву в Галицько-Волинській державі, а потім у Литовському князівстві, ішлося фактично про збереження незалежності Православної Церкви українського і білоруського народів. І галицько-волинські князі, і великі князі литовські бажали, щоб осідок першоієрарха, а тим самим і центр церковно-релігійного життя країни, знаходився у межах їхніх кордонів. Київ у XIV і в першій половині XV сторіччя був лише формальним церковним осередком — більшість митрополитів Київських воліли жити у далекому Володимирі, а потім у Москві.

Московська Церква швидко розвивалась під охороною князів, і в середині XV сторіччя відчула за собою вже таку силу, що 1448 року самочинно, без згоди Царгороду, поставила свого власного митрополита Іону. Це було рівнозначно проголошенню автокефалії. У 1458 році поділ Київської митрополії став остаточним. Царгород не визнавав створення незалежної Московської митрополії аж

до 1598 року, коли у Москві проголошено патріархат. Після відділення Московської митрополії її історія пішла цілком окремим шляхом від Київської митрополії, яка залишилась в юрисдикції Царгородського патріарха. Для Православної Церкви на Україні дуже позитивним чинником цієї події було те, що її першоієрархи стали дійсно митрополитами Київськими і не працювали вже на користь Москви.

ПІД ВЛАДОЮ ПОЛЬЩИ

1385 року великий литовський князь Ягайло уклав Кревську угоду про політичний союз Литви з Польщею і одночасно перейшов на католицтво. Православна Церква втратила своє панівне становище в Литовсько-Руській державі, а натомість поступово почали зростати права й привілеї Римо-Католицької Церкви і католиків. Цей процес прискорився після Люблинської унії 1569 року, коли Польща і Литва об'єдналися в одну Річпосполиту Польську.

Ще раніше влада практично ліквідувала традиційний для Православної Церкви на Україні соборний вибір митрополита і єпископів. Першим порушив цю засаду великий князь Литовський Олександр, наказавши 1498 року поставити митрополитом Київським єпископа Йосифа Болгариновича. Це був початок так званого права патронату, що його надали собі литовські князі, польські королі, магнати і багаті землевласники — права «дарувати» (часто за гроші, вислуги чи за протекцією) митрополиту і єпископські кафедри, контроль над церквами, монастирями, призначенням парафіяльних священників. Ця неканонічна практика неминуче вела до залежності ієрархії та духовенства від світської — переважно чужої вірою — влади, доводила до зловживань, корупції, морального занепаду.

Православна віра і Церква збереглись у цих тяжких умовах завдяки непохитній відданості народу, для якого вони були найважливішим в його житті. В умовах поширеного морального розкладу серед народних мас зберігалось благочестя, любов до православних богослужень, звичаїв і традицій, добродійність. Яскравим виявом народного християнства була діяльність церковних братств, що стали у другій половині XVI сторіччя головною моральною силою народу, зразком християнського життя і благочестя згідно з євангельським вченням.

Царгород і далі не втручався у внутрішні справи Київської митрополії, але й не боронив православних від утисків з боку Католицької Церкви і влади. Фактично, Царгородська патріархія була безсила вживати будь-які заходи: опинившись після падіння Візантії у 1453 році під владою турків, вона залишилась без політичної та матеріальної бази і сама мусіла шукати підтримки. Дуже ослабила, але цілком не підірвала Царгородську патріархію короткотривала Флорентійська унія, що внесла велике замішання у церковне життя Православної Церкви. З огляду на безсилля Царгороду, де-факто автокефалія, якою Православна Церква користувалась ще з часу Київської княжої держави, стала тепер ще виразнішою, хоч з другого боку, її потенціал значно урізувало втручання польської католицької влади.

Наприкінці XVI сторіччя Царгородський патріарх Єремія II виявив сгурбованість занепадом Православної Церкви в Польському королівстві. Подорожуючи в Україні, він побачив у церковних братствах ефективну силу в боротьбі за моральне оздоровлення: в 1589 році надав двом найактивнішим братствам — Львівському і Віленському — право ставропігії. Братства стали незалежними від місцевих єпископів і підпорядкованими безпосередньо Царгородському патріархові. Наділені цим привілеєм, братчики розгорнули інтенсивну духов-

ну, освітню, культурну та добродійну діяльність, спричиняючись до розвитку і збагачення українського Православ'я.

Берестейська унія 1596 року була сильним ударом для Української Православної Церкви. Вона розбила вікову релігійну єдність українського народу, викликала гостру міжконфесійну боротьбу. Але водночас церковний поділ мимоволі спричинився до оновлення Православної Церкви. 1620 року, великою мірою завдяки Запорізькому козацтву на чолі з гетьманом Сагайдачним, Українська Православна Церква, вперше після понад століття занепаду, здобула свою дійсно національну ієрархію. Царгород підтримав Церкву-доньку, уповноваживши Єрусалимського патріарха Феофана, що переїжджав тоді через Україну, рукоположити вибраних на соборі у Києві шістьох кандидатів на чолі з митрополитом Іовом Борецьким. Українська Православна Церква знову стала на шлях розвитку, хоч їй довелось ще немало боротись за свої права.

За митрополита Петра Могили (1633-1647) для Української Православної Церкви настала золота доба життя в умовах де-факто автокефалії; це була доба високого розвитку духовного життя, богословської науки та освіти, книговидавництва. Під його керівництвом київські богослови опрацювали важливий твір під назвою «Православне ісповідання віри», що його схвалили усі Східні патріархи і зарахували до символічних книг Вселенської Православної Церкви, тобто таких, що з неzapечливою правильністю з'ясовують її віронавчання. Це було заслужене визнання православним світом авторитету Української Православної Церкви та її богословської науки.

Митрополит Петро Могила вів переговори з уніатами, шукаючи шляхів відновлення церковної єдності. Але він мав на увазі не підпорядкування православних папі (єдина «єдність», що її визнає Рим), а створення власного українського патріархату, що з часом зв'язав би Схід і Захід, не будучи

залежним ні від одного, ні від другого. Із смертю великого православного митрополита, ця смілива ідея була похована на довгі віки.

ПІДПОРЯДКУВАННЯ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ МОСКВІ

У створеній Богданом Хмельницьким Українській козацькій державі Православна Церква користувалась великою пошаною. І з повною підставою: адже головними причинами очоленого Хмельницьким всенародного повстання 1648 року, з якого ця держава зродилась, були оборона Православної віри та ліквідація унії. Між державою і Церквою панували дружні відносини, як між незалежними партнерами. Якщо б утрималась державна незалежність, Православна Церква на Україні напевне з часом завершилась би проголошенням патріархату. Одначе події пішли шляхом, які довели Хмельницького до союзу з Москвою у злочасній Переяславській угоді. Велику роль у цьому відіграла ідеалістична надія на єдиновірство Православної України з Православною Москвою, надія на безкорисну підтримку з боку сильного єдиновірця слабшому, що знемагав у постійних війнах з католицькою Польщею та іновірними турками й татарами. Але, як виявилось, це була фатальна помилка для України та її Православної Церкви. Після підписання договору з Москвою Київська митрополія залишалась незалежною, у традиційній юрисдикції Царгороду, лише 32 роки.

Московська Церква відразу почала простягати свої руки до Київської митрополії. Уже в рік Переяславської угоди Московський патріарх титулував себе патріархом Великої, Малої і Білої Росії. Українські ієрархи на чолі з митрополитом Сильвестром Косовим і українське духовенство були проти союзу з Москвою і намагались захистити свою незалежність, наполягаючи на затриманні ка-

вонічної підлеглості Київської митрополії Церкві-матері у Царгороді, яка віками забезпечувала Українській Православній Церкві де-факто автокефалію. У липні 1654 року у грамоті до Московського царя митрополит Сильвестр просив підтвердити споконвітні права української ієрархії, вільного вибору єпископів духовенством і мирянами, право мати на Україні власні церковні суди та ін. Головним же його проханням було: *«Не виділяти духовенства від послушенства святійшому Царгородському патріархові, якому воно підлягає по праву Божому, по хрещенню і по правилах святих Отців»*. Більшість цих прохань цар зігнував.

Все ж, Православна Церква на Україні далі зберігала свою незалежність. Коли 1657 року помер митрополит Сильвестр Косів, собор для вибору його наступника скликано без повідомлення Москви. Новообраний митрополит Діонісій Балабан відмовився після обрапня «бити чолом государеві і патріархові», заявивши, що *«від початку святого Хрещення, Київські митрополити один за одним благословення приймали від святих Костянтинопольських патріархів»*.

1659 року Москва підступно накинула гетьманові Юрію Хмельницькому сфальсифіковану версію Переяславської угоди, до якої, серед багатьох інших змін на користь Москви, вставлено статтю про підлеглисть митрополита Київського та очолоної ним Церкви патріархові Московському. Такої статті не було у Переяславській угоді 1654 року. Незважаючи на протести козацької старшини, ця стаття, разом з рештою псевдо-Переяславської угоди, залишилася в силі, і Москва почала посилатися на неї, як на добровільну згоду Української Церкви підпорядкуватися Москві. Процес втягнення Української Православної Церкви в орбіту Московської патріархії досягнув кульмінаційного пункту у 1685 році, коли Московський патріарх без згоди Царгороду поставив на митрополита Київського єпископа Гедеона Святополка-Четвертинського. Це

означало фактичне підпорядкування Київської митрополії Москві, всупереч канонічній забороні втручання у справи іншої церковної області (Другий Вселенський Собор, правило 2; Третій Вселенський Собор, правило 8).

Церква-мати у Царгороді не виправдала надій, які поклала на неї Українська Православна Церква. Фатального 1686 року Царгородський патріарх Діонісій зрікся зверхності над Київською митрополією, буквально продавши Церкву-доньку за «три сорока соболів і двісті червоних». Неканонічність цього кроку визнав уже наступного року собор Царгородської Церкви, який покарав патріарха Діонісія позбавленням патріаршої влади.

Так скінчилась 700-річна незалежність Православної Церкви на Україні в юрисдикції Царгороду. Скінчилась довга доба де-факто автокефалії, яка забезпечувала власне церковне керівництво і свободу духовно-релігійного розвитку у тих формах, що найкраще відповідали потребам душі українського народу.

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА У МОСКОВСЬКІЙ НЕВОЛІ

В час приєднання до Московської патріархії Православна Церква на Україні була національною самобутньою Церквою українського народу з віковими традиціями фактично незалежного життя. За сім століть перебування в юрисдикції Царгородського патріарха вона створила в усіх сферах свого життя широке коло особливостей, звичаїв і традицій, що їх в з повною підстарою окреслюють загальним терміном Українське православ'я. Незважаючи на те, що Українській Православній Церкві разом з народом довелося століттями жити в умовах бездержавності та зазнавати тяжких утисків з боку чужої вірою польської влади, вона зберігала в собі могутній потенціал і при сприятливій зміні

обставин швидко його розвивала. Найяскравішим прикладом може служити золота доба митрополита Петра Могили.

У царських грамотах 1685-1686 років було виразно зазначено цілий ряд прав та привілеїв, що гарантувались Православній Церкві на Україні після переходу під владу Москви:

Київська митрополія не підсудна Московській патріархії.

Київський митрополит вільно обирається на Київську кафедру згідно з традиційним звичаєм, одержує благословення від Московського патріарха і залишається на цьому становищі до смерті.

Всі єпархії, монастирі і церкви Київської митрополії залишаються підпорядкованими Київському митрополитові; за ним затверджується право і на церковні маєтності, що перебувають на землях під владою Польщі.

За Київським митрополитом зберігається найвища церковна судово-влада в межах Київської митрополії.

У братській школі Київської митрополії далі вільно провадиться наука. Митрополит Київський зберігає право мати окрему друкарню.

За Київським митрополитом затверджується право на маєтності.

З огляду на споконвічні права і привілеї Київської митрополії, вона вважається вищою за всі інші митрополії Московської патріархії.

Якби Москва дотрималась цих обіцянок, то Православна Церква на Україні могла б далі жити своїм власним самобутнім життям, і її статус, як де-факто автокефальної Церкви, що ним вона користувалась в юрисдикції Царгородського патріарха, не змінився б. Але після приєднання ці обіцянки швидко забуто. Традиційна практика вибору єрарха елекційними соборами існувала дуже

недовго: уже в 1722 році Святійший Синод, створений рік перед тим реформою Петра I, подав імена кандидатів на вакантну кафедру Київського митрополита безпосередньо цареві. Відтоді це стало традицією. У першого вибраного царем митрополита Київського (Варлаама Вонатовича) навіть було відібрано митрополичий титул, і названо його просто архієпископом Київської єпархії. По суті, це означало ліквідацію Київської митрополії, кінець влади Київського митрополита, як першоїєрарха Православної Церкви на Україні. Нічого не змінилось і після того, як 1743 року київському архієпископу, яким у той час був Рафаїл Заборовський повернуто митрополичий титул: жодних інших прав він не дістав назад. Поступово вийшли з-під влади Київського митрополита і підпорядкувались безпосередньо Святійшому Синодові всі українські православні єпархії, та й сама Київська єпархія перетворилась на одну з звичайних єпархій Російської Православної Церкви.

Лише один рік утрималась обіцянка, що під владою Київського митрополита залишатимуться всі монастирі на Україні. 1687 року з-під його юрисдикції відібрано київський Межигірський монастир, а 1688 року – Києво-Печерську лавру; Московський патріарх надав їм право ставропігії, і відтоді їхніх архимандритів поставляли в Москві або в Петербурзі. У 70-х і 80-х роках XVIII століття введено практику призначення Синодом архимандритів та ігуменів усіх монастирів на Україні. У 1768 році, за Катерини II, на Україні переведено секуляризацію церковних і монастирських маєтків, тобто віддано їх під юрисдикцію держави, а одночасно запроваджено «штати» духовенства, перетворюючи їх на державних службовців. Цим було відібрано останні засоби утримувати найменші прояви незалежності.

Не було дотримано і обіцянки про свободу духовної освіти на Україні. Київсько-Могилянську академію, що була заснована, як братська школа,

митрополитом Петром Могилою і довгі роки була вогнищем української науки та культури. 1819 року перетворено на духовну академію, поступово зрусифіковано і уподібнено трьом іншим духовним академіям імперії. Система духовної освіти була підпорядкована Святійшому Синодові. Духовні училища і семінарії, які один з дослідників влучно назвав «фабриками духовенства», служили єдиній цілі — найретельнішій русифікації духовного стану на Україні.

Общане право на вільне друкування книжок у Київській митрополії, Москва почала порушувати вже в перших роках після її підпорядкування. Запроваджено цензуру церковних видань, численні книжки заборонено. У 1720-21 роках наказано видавати лише книжки, повністю однозгідні з такими ж книжками російськими, щоб у них не було ніяких відмінностей і «жодного окремого наріччя». На практиці це означало заборону видавання будь-яких книжок з україномовними особливостями, не говорячи вже про оригінальний зміст. З богослужбових текстів старанно усувалися всі особливості Української Православної Церкви. За Катерини II введено обов'язкову російську вимову в богослужбові відправи. Проповіді вимагали виголошувати виключно російською мовою.

За 231 рік московської неволі Православна Церква на Україні повністю втратила не тільки свою незалежність, але й самобутність, національний характер, традиційну близькість до народу, якому вона служила. Вона увійшла у ХХ сторіччя, як Церква з чужими організаційними формами, підпорядкована чужій владі, співвиконавець її антинародних русифікаційних завдань. На Київському митрополичому престолі з 1799 року були без вицятку ієрархи-неукраїнці; в більшості був і чужий єпископат. З де-факто автокефалії, якою Українська Православна Церква користувалась 700 років перед приєднанням до Московської патріархії, не залишилось нічого.

ПОЧАТКИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ

Питання про відновлення незалежності Української Православної Церкви стало знову актуальним у 1917 році, коли було повалено царат і на Україні спалахнуло полум'я національного руху. По всіх єпархіях України весною і влітку того року, вперше після понад двосотлітньої неволі, проходили собори, на яких лунали голоси за українізацію Церкви, її розмосковлення, повернення їй споконвічних прав та привілеїв. На Подільському єпархіальному з'їзді висловлено надію, що «з автономією України настане і автокефалія її Церкви». Полтавський єпархіальний з'їзд прийняв постанови про українізацію Церкви на Україні та відновлення в ній соборного устрою. Домагання церковної незалежності висловлювались і на нецерковних форумах. Громадсько-політичний діяч Микола Міхновський уже в квітні 1917 року закликав на масових зборах у Києві до боротьби за автокефалію Української Православної Церкви на чолі з власним патріархом. 9 листопада на 3-му Всеукраїнському військовому з'їзді прийнято резолюцію про автокефалію Української Православної Церкви, її незалежність від держави та українську мову в богослуженнях. Того ж місяця за почином протоієрея Василя Липківського – одного з найактивніших учасників руху за українську церковну автокефалію – у Києві було створено «Братство воскресіння Христа» з метою працювати для унезалеження Української Православної Церкви.

В кінці 1917 року почала реалізуватися ідея скликання Всеукраїнського Церковного Собору для вирішення питання майбутнього Української Православної Церкви. Всеукраїнська Православна Церковна Рада, створена на базі «Братства Воскресіння» з метою підготувати Собор, у заклику до українського народу підкреслювала необхідність його

скликання, щоб *«відновити на ньому давню незалежність Української Церкви, стверджену Переяславським трактатом і незаконно знищену Московщиною»*.

Українські церковні діячі надіялись вирішити справу незалежності Православної Церкви на Україні у співпраці з Російською Церквою, що після революції сама стала на шлях демократизації та звільнення з-під контролю держави і відновила скасований за Петра I патріархат. Проте виявилось, що в питанні повернення свободи Українській Православній Церкві Російська Церква залишилась в непоступливій опозиції. Новопоставлений патріарх Московський Тихон благословив скликання Всеукраїнського Церковного Собору, але надісланий ним до Києва на чолі патріаршої делегації митрополит Платон заявив, що Православна Церква на Україні, як частина Російської Церкви, не може мати жодної автономії, жодних привілеїв. Проти українського національно-церковного руху виступили і російські єпископи на Україні. 19 січня 1918 року, напередодні відкриття Всеукраїнського Церковного Собору у Києві, вони заборонили у священнослужінні архієпископа Олексія Дороднищина — єдиного ієрарха Російської Православної Церкви, який виявив прихильність і став почесним головою Всеукраїнської Православної Церковної Ради. Цим кроком його не допущено до участі в Соборі.

Українські делегати мали більшість на Соборі і активно форсували ідею незалежності та українізації Української Православної Церкви. Але 1 лютого праця Собору перервалась у зв'язку з наступом на Київ більшовиків, і друга сесія відкрилась у червні, вже за гетьманської влади. Гетьманський уряд, проголосивши у «Законі про тимчасовий державний устрій України» з 29 квітня 1918 року, що *«передовою в Українській Державі вірою є християнська православна»*, підходив до питання української церковної незалежності досить літепло, вважаючи, що спочатку досить обмежи-

тись автономією, а автокефалія прийде пізніше. Зокрема, не було вжито заходів для створення власного українського єпископату, що було б велетенським кроком уперед на шляху до незалежнення Церкви на Україні.

На літній сесії Собору панувала промосковська більшість, яка негайно позбавила права голосу членів Всеукраїнської Православної Церковної Ради. «Всеукраїнський» Собор, яким він залишився лише своєю назвою, на початку липня ухвалив залишити Православну Церкву на Україні в підлеглості Московському патріархові з обмеженою автономією. Всеросійський Собор у Москві, одержавши для затвердження прийнятий на Всеукраїнському Церковному Соборі «Статут Вишого Церковного Управління Православної Церкви в Україні», ще більше урізав ту автономію, підкресливши в додатках до Статуту що *«українські єпархії залишаються неподільною частиною Православної Російської Церкви»*, та що *«постанови всеросійських соборів і постанови та розпорядження святийшого патріарха зобов'язують і всю Українську Церкву»*.

Собор 1918 року особливо виявив свій антиукраїнський характер постановою, що богослужбовою мовою у Православній Церкві на Україні має залишитись церковно-слов'янська мова, мовляв з огляду на *«душевну потребу усіх народів молитися не на звичкій буденній живій мові»*. Це шовіністичне заперечення слів апостола Павла *«волью п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, ніж десять тисяч слів чужою мовою»* (1 Кор. 14,19), донедавна було офіційною політикою Українського екзархату, а на практиці великою мірою і далі залишається чинним.

Вимогу про автокефалію Української Православної Церкви висунув у категоричній формі 12 листопада 1918 року, на останній сесії Собору, новопризначений міністр ісповідань гетьманського уряду Олександр Лотоцький. *«Основна засада*

української державної влади полягає в тому, — заявив він, — що в самостійній державі має бути і самостійна Церква... Тому у своїх відносинах до інших Церков Українська Церква має бути автокефальною під головуванням Київського митрополита та в канонічному зв'язку з іншими самостійними Церквами».

Цією заявою міністр Лотоцький від імені уряду відкидав автономію Православної Церкви на Україні і висував принцип автокефалії, як єдиний прийнятний для інтересів української держави та української православної людності. Його слова зустрілися з шаленим спротивом з боку промосковських учасників Собору, але до обговорення цього питання не дійшло, бо невдовзі гетьманська влада упала, і на чолі країни стала Директорія УНР.

ЗАКОН УРЯДУ УНР ПРО АВТОКЕФАЛІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Новий уряд розумів, що ні від російського єпископату на Україні, ні від патріаршої Церкви у Москві, глибоко пройнятих великодержавницькими настроями, Українська Православна Церква не може очікувати жодних українізаційних реформ, не говорячи вже про усамостійнення. Ці міркування, очевидно, спонукали Директорію УНР проголосити 1 січня 1919 року, усього через два тижні після прибуття до Києва, «Закон про автокефалію Української Православної Церкви та її вищий уряд».

Центральною в законі була стаття 6, в якій проголошувалось, що «Українська Автокефальна Церква з її Синодом і духовною ієрархією ні в якій залежності від Всеросійського Патріарха не стоїть». Це було категоричне ствердження, що Православна Церква на Україні звільняється з понад 200-літнього колоніального статусу в імперській Російській Церкві і стає господарем своєї власної долі.

Закон точно встановлював структуру Української Автокефальної Православної Церкви та форми її керівництва. Найвища церковно-законодавча, судова й адміністративна влада належить Всеукраїнському Церковному Соборові. Виконавчим органом є Український Церковний Синод у складі двох єпископів, двох священників, одного диякона, трьох мирян і одного священника від військового відомства. До повноважень Синоду належать релігійні, адміністративні, господарські, освітні та контрольні церковні справи.

Закон з 1 січня 1919 року передбачав тісну пов'язаність Церкви з державною владою. До скликання першого Собору, на якому були б вибрані керівні органи Церкви, членів Церковного Синоду мав призначити Вищий республіканський український уряд. На засіданнях Українського Церковного Синоду мав бути присутній представник уряду. Постанови Синоду, що мали церковно-державне значення або вимагали видатку грошей з державних скарбів, підлягали розглядові і затвердженню державними законодавчими органами. Церковна влада Української Автокефальної Православної Церкви з усім її урядовим складом мала оплачуватися коштами з державної скарбниці.

Закон про автокефалію Української Православної Церкви та її вищий уряд був державно-законодавчим актом, що стверджував засаду, проголошену міністром Лотоцьким 12 листопада 1918 року: *«В самостійній державі має бути і самостійна Церква»*. Українська державна влада створювала цим законом правні рамки для існування автокефальної Церкви українського народу. Це мало бути стимулом до вирішення цього питання самою Церквою і засобом відвернути повторення запеклої обструкції з боку російського єпископату та промосковських кіл, якби дійшло до скликання нового собору.

Коли б уряд УНР утримався при владі, він належне подбав би про скликання такого собору,

як подбав би і про створення власної української ієрархії. Про те, наскільки серйозно ставився український уряд до проголошеного ним закону про автокефалію, свідчить той факт, що до Царгороду було негайно вислано дипломатичну місію на чолі з Олександром Лотоцьким з дорученням просити Церкву-матір Київської митрополії — Царгородську патріархію — про принципове визнання засади автокефалії Української Православної Церкви: про формальне визнання можна було б говорити шойно після проголошення автокефалії Всеукраїнським Церковним Собором. Делегація прибула до Царгороду в час, коли патріарший престол був вакантний після смерті патріарха Германа V, а турецька влада не давала дозволу вибрати його наступника. Але делегатів прихильно зустрів місцєблюститель патріаршого престолу митрополит Миколай і від імені Царгородської патріархії висловив надію, що побожний український народ *«буде міцно стояти в батьківській вірі, чекаючи з цілковитою певністю на здійснення свого бажання, себто незалежності своєї Церкви, згідно з святими канонами та правилами»*. Так чи інакше, справа автокефалії Української Православної Церкви напевне не була б у той час вирішена, бо 5 лютого у Київ знову увійшла червона армія, і радянська влада міцно закріпилась на Україні.

У деяких сучасних статтях, публікованих на Україні, проголошення автокефалії урядом Директорії УНР висвітлюється, як створення Української Автокефальної Православної Церкви, знищеної Сталіним у 30-х роках. Але в дійсності це були дві цілком окремі події. Діячі національно-церковного руху, заходами яких 5 травня 1920 року проголошено автокефалію Української Православної Церкви, а на Першому Всеукраїнському Православному Церковному Соборі у жовтні 1921 року її реалізовано, не покликались у своїх діях на закон 1 січня 1919 року. В умовах радянської влади було б самогубством пов'язувати себе з актом «петлюрівсь-

кого», як його годі називали, уряду. До того ж, занадто тісна пов'язаність Церкви з державою, передбачена законом Директорії УНР, дуже нагадувала залежність Церкви від держави за царської влади, хоч які безсумнівно відмінні були наміри українського уряду, а Українська Автокефальна Православна Церква 1921 року поставила одним із своїх головних постулатів ліквідацію усіх аспектів системи, покинутої Церкві самодержавною владою.

БОРОТЬБА ЗА АВТОКЕФАЛІЮ У 1919-1920 РОКАХ

Коли в Україні закріпилась радянська влада, рух за відродження незалежної Української Православної Церкви почав розвиватися в обставинах, що їх визначав декрет про відокремлення Церкви від держави, проголошений урядом Радянської України 19 січня 1919 року. З одного боку, цей закон був конфіскаційний: він відбирав від Церкви все майно, включно з храмами, і передавав його у власність держави. З другого боку, він давав можливість діяльності всім церковним групам, що зареєструвались в органах влади, і (принаймні в теорії) держава не мала втручатися в їхні внутрішні справи. Скориставшись з цієї можливості, православні українці Києва заслували у березні 1919 року гурток для створення першої української православної громади. Цей перший крок на шляху до незалежної Церкви був необхідним у зв'язку з розв'язанням надій на досягнення домовленості про автокефалію з Московською Церквою. Російський єпископат продовжував чинити опір усім заходам в напрямку незалеження та українзації. Єпископ Черкаський Назарій, що керував у той час Київською єпархією, відмовив православним українцям Києва навіть у такому цілком законному проханні, як дозвіл читати на відправах Страстей Госпо ніх і Великоддя 1919 року євангелія українською мовою.

Мабуть зовсім того не передбачаючи, єпископ Назарій цим рішенням спонукав українські національно-церковні сили до рішучих дій. Український православний гурток у Києві організувався в парафію і дістав у своє розпорядження від влади Миколаївський собор на Печерську. 22 травня там відбулась перша українська Служба Божа. Засновано українські парафії при Андріївському і Софійському соборах. У квітні 1919 року засновано Всеукраїнську Православну Церковну Радю нового складу, як дійовий осередок боротьби за незалежну Українську Церкву.

У відозві під назвою «Чого хочуть православні українці у своєму житті» Об'єднані Ради українських православних парафій міста Києва проголосували: *«Православні українці хочуть відродити устрій і звичаї стародавньої вільної Української Церкви... хочуть хвалити Бога й дякувати Йому в молитвах своєю рідною мовою... У своїх церковних справах українці не прагнуть до панування над тими народами, які між ними оселились, але не бажають також бути в залежності від інших... Православні українці прагнуть до автокефалії, тобто до повної невідлеглисті Української Православної Церкви».*

Окупація Києва денікінськими військами від вересня до грудня 1919 року підтвердила антиукраїнський характер російської ієрархії на Україні. Митрополит Київський Антоній Храповицький, лютий україножер, повернувшись з денікінцями, негайно відібрав в українських православних парафій їхні храми і заборонив у священнослуживні 13 українських священників Києва. Рух за унезалеження Української Православної Церкви відновився після повернення радянської влади і почав ширитись за межі Києва, охоплюючи широкі верстви людяності. Постали українські православні громади у Ілутаві, Кам'ягці Подільському, Одесі та інших містах України, а також і в багатьох селах. На по-

чатку 1920 року створено Спільку українських парафій для об'єднання громад по всій Україні. Могло здавалося, що атеїстична радянська влада, ідеологія якої проголошувала боротьбу проти всіх релігій і Церков, охоче сприяє православним українцям. Але це аж ніяк не робилося з прихильності до їхніх національно-церковних прагнень, а лише щоб використати український церковний рух для протиставлення Російській Православній Церкві на чолі з патріархом Тихоном, що в перші роки після революції займала непримиренну позицію супроти нового режиму. Коли ж незалежна Українська Православна Церква виявила себе дійсно національною Церквою українського народу, влада почала з нею запеклу боротьбу аж до остаточного знищення.

З російськими єпископами на Україні Всеукраїнська Православна Церковна Рада далі намагалась знайти спільну мову, незважаючи на гіркий досвід їхньої непоступливості в питанні української церковної незалежності, мабуть ще сподіваючись створити з їхньою допомогою власну українську ієрархію і жити з Московською патріаршою Церквою в добросусідських відносинах.

Ці надії остаточно розвіялись 30 квітня 1920 року, коли російський єпископат Києва знову заборонив у священнослужінні усіх українських православних священників. У відповідь, Всеукраїнська Православна Церковна Рада ухвалила 5 травня постанову, яку можна назвати Декларацією Незалежності Української Православної Церкви: *«Вважати Українську Православну Церкву звільненою від московської зверхності: автокефальною, незалежною і соборноправною... Ніяких розпоряджень єпископату, представника Московської духовної влади, українські парафії й причети не повинні виконувати».*

У закликі Всеукраїнської Православної Церковної Ради до українського громадянства з приводу проголошення автокефалії, пояснювалося, що *«Український церковний рух у всіх своїх про-*

вона по суті не має в собі нічого антиканонічного, бо він базується на підвалинах свого стародавнього церковного устрою і лише відновлює тим свої права, самовладно знищені московською владою. Український церковний рух – це рух живий, народний і йде певним шляхом до цілковитого визволення Української Православної Церкви від підлеглості Церкві Московській та повернення їй устрою автокефального і соборноправного».

Після цієї історичної постанови події пішли в єдиному напрямку – до здійснення декларації про автокефалію. Її підтримали сотні українських православних громад по всій Україні, приєднуючись до Співки українських парафій. Її підтримав собор Київської єпархії у травні 1921 року, який підтвердив рішення Всеукраїнської Православної Церковної Ради і постановив скликати 14 жовтня того ж року Всеукраїнський Православний Церковний Собор для формального проголошення автокефалії.

УКРАЇНЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

Усвідомлення потреби незалежності Української Православної Церкви було настільки поширене до часу скликання в жовтні 1921 року Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору, що на цьому історичному Соборі питання автокефалії навіть не дискутувалося. У прийнятих Собором канонах урочисто стверджується:

«Українська Православна Церква, яку примусово і протиканонічно московська царська влада позбавила автокефалії, яка морально і канонічно завжди залишалася автокефальною, а ухвалою Всеукраїнської Православної Церковної Ради від 5 травня 1920 року фактично відновила свою автокефалію повністю, є автокефальною, ніякому духовному уря-

дові інших православних Церков не підлегла і сама порядкує своїм церковним життям за провідництвом Святого Духа. Українська Православна Церква, як автокефальна, є вільним членом Рєсвітньої Соборної Апостольської Православної Церкви і лишається в непорушному братерському єднанні зо всіма православними Церквами» (II-12).

Собор постановив визнати аморальним і антиканонічним актом примусове підбиття Української Церкви під зверхність Московського патріарха, що знищило дух її вільної творчості. *«Це було не тільки ґрунтовне порушення канонів... але й порушення самого духу Христової науки про любов, рівність та братерство»,* – заявила Всеукраїнська Православна Церковна Рада у зверненні до духівництва України в грудні 1921 року. Єдиним можливим шляхом для Української Православної Церкви було повністю незалежне, вільне від будь-якого підпорядкування життя, і на цей шлях вона стала. *«Віруючий народ український стає вільним керівником у своїй Церкві: сам обирає на служіння Церкві всіх працівників, сам господарює в Церкві і самособорним голо-сам вирішує всі свої церковні справи»,* – проголосив Собор у посланні до вірних УАПЦ.

Невідкладною проблемою для Собору було створення власного єпископату, необхідного для існування будь-якої повноцінної Церкви. Півторарічні пошуки Всеукраїнською Православною Церковною Радою можливості рукоположення перших кандидатів у єпископи закінчились безуспішно з огляду на категоричну відмову російських єпископів допомогти в цьому Українській Православній Церкві. Марність цих зусиль остаточно засвідчив патріарший екзарх митрополит Михаїл Єрмаков, який заявив: *«Я гадюк не висвячую».* Тоді Собор вирішив вдатися до соборної висвяти перших ієрархів – митрополита Василя Липківського і архієпископа Нестора Шараївського – покликаючись на прак-

тику апостольської та давньої Олександрійської Церков. Українська Автокефальна Православна Церква стала дійсністю.

«Любіть свою рідну Українську Автокефальну всенародно-соборноправну Православну Церкву, цю найкращу визвольницю нашу... для неї працюйте, в останню хвилину за неї Господа молитесь, і від неї одержите вічне життя», – закликав вірних УАПЦ у своєму посланні митрополит Василь Липківський після рукоположення. Спрайнені вільного духовного життя народні маси широко відгукнулися на його заклик. Тісно пов'язана з народом Українська Автокефальна Православна Церква давала віруючим можливість спілкуватися з Богом у молитвах та богослужбових відправах рідною мовою, відновлювати та розвивати українські релігійні традиції, звичаї, церковний спів. В питанні автокефалії між теорією і практикою в історії відродженої Української Церкви розбіжності не було: Церква була автокефальною в повному розумінні цього слова.

Рішуче виступаючи проти поневолення однієї Церкви іншою, Українська Автокефальна Православна Церква ствердила у прийнятих на Соборі 1921 року канонах своє розуміння структури Вселенської Православної Церкви та взаємовідносин між її членами: *«Автокефальні Церкви народів і країн вільно єднуються у Всесвітню Єдину Соборну Апостольську Православну Христову Церкву. Органом всесвітнього міжцерковного єднання повинен бути орган вибраних представників усіх автокефальних Церков. Нікого підлягання Церкви окремого народу Церкві другого народу бути не повинно. Ні одверте підбиття примусом однієї Церкви під владу другої, ні прикриття – у формі автономії – не може бути допущене у Всесвітній Церкві»*.

Наскрізь несприятливі обставини існування у відносно ізольованій від решти світу червоній державі не давали змоги керівникам УАПЦ увійти в

контакт з іншими Православними Церквами світу для налагодження зв'язків і розмов про визнання. А тим часом на Українську Церкву насувалась смертельна загроза.

Комуністичний режим швидко усвідомив, що духовно-моральна сила і національно-об'єднуючий вплив незалежної Української Церкви на народні маси становлять небезпеку для його мети — створення суспільства без Бога, християнської моралі, національної свідомості. Автокефалія стала в очах влади рівнозначною з крामольними у такому суспільстві націоналізмом та сепаратизмом, контрреволюцією та «петлюрівщиною». Уже в червні 1922 року письменник Василь Еллав писав з доручення влади про *«жовто-блакитне обличчя автокефальної Церкви»*, про *«кристалізацію сил куркульчої контрреволюції під банями завойованих церков»*. Подібні обвинувачення з дедалі зростаючою інтенсивністю сипались у наступні роки на адресу митрополита Василя Липківського, Всеукраїнської Православної Церковної Ради, провідних церковних діячів і навіть звичайних віруючих. На сфабрикованому владою процесі СВУ у причетності до нібито антирадянської діяльності цієї фактично неіснуючої організації обвинувачено всю УАПЦ. А на ліквідаційному надзвичайному соборі у січні 1930 року пролунав останній акт обвинувачення, що його мусіла з наказу ДПУ виголосити проти себе сама Церква: *«Автокефалія, — говорилося в накинутій владою соборній резолюції, — стала символом національно-політичної петлюрівської самостійності»*.

Для богоборної влади це було достатньою підставою, щоб підписати смертний вирок відродженій Українській Автокефальній Православній Церкві і потопити її в морі крові мучеників. До 1936-37 років страхітлива сталінська машина терору повністю ліквідувала Церкву, знищила майже увесь єпископат, сотні священнодіячів і незліченні маси вірних.

Українська Автокефальна Православна Церква 1921 року не була новотвором, як це залюбки твердить намісник Московського патріарха митрополит Філарет. Це була звільнена з московської неволі Київська митрополія святого Володимира Великого, споконвічна Церква українського народу. І це вперше у своїй багатотисячній історії ця Церква стала дійсно незалежною, дійсно автокефальною, хоч в умовах нагінок а потім жорстоких гонінь з боку богоборного режиму вона могла лише частково розвинути свій потенціал.

ЦЕРКОВНА АВТОКЕФАЛІЯ У ПОЛЬЩІ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Західна Волинь, Полісся, Холмщина та Підляшшя — українські землі, що після Першої світової війни опинились у відновленій Версальським договором Польщі — входили колись до Київської княжої держави і були невід'ємною частиною Київської митрополії. Після кількох століть перебування під владою Польщі, їх включено у 1775 році до складу Російської імперії. Підпорядкована Російській Церкві, Православна Церква на цих землях зазнавала інтенсивної русифікації й нищення її української самобутності. З вибухом революції сюди, зокрема на Волинь, докотилась хвиля українського національного відродження, зродилось прагнення розмосковлення та незалежнення Церкви. Але, як і на Східній Україні, всі заходи в цьому напрямку зустрічалися з запеклим опором з боку російських єпископів та промосковських духовних і світських кіл.

Згідно з Ризьким договором 18 березня 1921 року, до складу Польщі увійшли землі, на яких жило понад два з половиною мільйони православних українців, понад мільйон білорусів та біля 25000 росіян. Росіяни становили менш як один від-

соток православного населення Польщі, але завдяки довголітньому перебуванню цих земель під владою Росії, російські впливи, зокрема у церковному житті, були дуже значні. Православна Церква у Польщі далі залишалась в юрисдикції Московського патріарха. Такий стан, зрозуміло, був неприродний і неіфективний для нормального розвитку церковного життя, зокрема коли взяти до уваги, що осідок патріарха був тепер в іншій державі, та ще й під владою атеїстичного радянського режиму.

У вересні 1921 року зроблено перший крок до автономії Православної Церкви в Польщі, коли Московський патріарх Тихон надав архієпископові Юрію Ярошевському титул патріаршого екзарха. Ставши на чолі Православної Церкви в Польщі, митрополит Юрій став на цілком інший шлях, ніж той, що його передбачала Москва. Він організував церковне управління, подбавши, щоб нейтралізувати в ньому російські впливи і пристосував церковний устрій до обставин, в яких жила очолена ним Церква. Митрополит Юрій прихильно ставився до національно-церковних прагнень православних українців і білорусів. З вересня 1922 року рукоположено єпископа-українця Олексія Громадського, який багато зробив для українізації Церкви. Дозволено вживати українську і білоруську вимову в богослуженні, читати цими мовами Святе Письмо у богослужбових відравах та виголошувати проповіді — все те, проти чого рішуче виступав російський єпископат на Східній Україні.

Одночасно митрополит Юрій почав заходи для повного унезалеження Православної Церкви в Польщі. Ініціатива в цьому напрямку вийшла, фактично, від польського уряду, який аж ніяк не міг примиритися з тим, щоб Церква в його кордонах підлягала центрові в чужій і ворожій державі. Уже в червні 1922 року собор єпископів у Варшаві постановив, що з огляду на церковну смуту і розруху в Росії він не має нічого проти автокефалії Православної Церкви в Польщі і готовий працювати у

цій країні на засадах автокефалії, якщо польський уряд одержить на автокефалію благословення від Царгородського патріарха, інших патріархів та голів Автокефальних Православних Церков.

Ця мета було здійснена 13 листопада 1924 року, коли Царгородська патріархія проголосила «Патріарший і синодально-канонічний томос» (себто декрет) «про признання Православної Церкви в Польщі автокефальною», а 17 вересня 1925 року у Варшаві відбулась урочиста церемонія офіційного проголошення автокефалії. Але митрополит Юрій не міг бути учасником цієї історичної події — він загинув 8 лютого 1923 року від кулі російського архимандрита Смарагда, фанатичного противника автокефалії. На його місце обрано митрополита Діонісія Валединського (теж прихильника українських національно-церковних прагнень), який завершив справу унезалежнення Православної Церкви в Польщі.

Для Української Православної Церкви надзвичайно важливе значення має подане у патріаршому томосі ствердження неканонічності підпорядкування Київської митрополії Москві 1686 року: *«Перше відірвання від нашого Престолу Київської митрополії... і прилучення її до Московської Церкви відбулось не за приписами канонічних правил, а також не було дотримано всього того, що було встановлено відносно повної церковної автономії Київського митрополита, який мав титул екзарха Вселенського Престолу».*

Неканонічність насильного підпорядкування Української Православної Церкви під владу Московського патріарха полягала, насамперед, у поставленні митрополита Київського Гедеона Святополк-Четвертинського 1685 року у Москві без відома і згоди Царгороду та в «продажу» Київської митрополії Царгородською патріархією за багаті царські подарунки (акт «симонії», що засуджується канонічним правом). За це порушення канонів

Царгородського патріарха Діонісія уже через рік після відречення від Київської митрополії позбавлено престолу. А недотримання обіцянок щодо автономії Православної Церкви на Україні характеризує всю її довголітню історію перебування в московській неволі.

Проголошенням неканонічності передачі Київської митрополії Москві у 1686 році патріарший томос, по суті, анулював акт, що відбувся 238 років перед тим і формально повертав до стану, що існував перед тим. На тій підставі Вселенська патріархія вважала себе повноправною дати автокефалію Православній Церкві на землях, які були колись частиною підпорядкованої їй Київської митрополії.

1948 року Москва свавільно анулювала патріарший томос, примусивши Автокефальну Православну Церкву у Польщі зректися наданої Царгородом автокефалії і натомість ласкаво «дарувала» їй свою власну автокефалію. Але цього історичного документу не анулювала Царгородська патріархія, і він далі залишається ствердженням незаконності перебування Російської Православної Церкви на території її фактичної Церкви-матері — Київської митрополії.

Навіть в умовах виразно неприхильного ставлення польського уряду і Римо-Католицької Церкви, православні українці на західно-українських землях мали широкі можливості розвитку свого релігійно-духовного життя в рамках Автокефальної Православної Церкви в Польщі. Під керівництвом єпископів-українців Олексія Громадського і Полікарпа Сікорського (рукоположеного 1932 року), вони запроваджували українізацію церковного життя, розвивали богословську науку, розбудовували шкільництво. На базі автокефалії, наданої Царгородом Церкві на землях давньої Київської митрополії, під час Другої світової війни на Україні було відновлено Українську Автокефальну Православну Церкву з власним єпископатом.

ВІДРОДЖЕННЯ УАПЦ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вибух Другої світової війни приніс швидкий кінець Польщі. На православні землі Західної України (Західну Волинь і Західне Полісся) прийшла радянська влада. Спочатку п'ять ієрархів довоєнної Православної Автокефальної Церкви в Польщі продовжували свою архиєпископську діяльність в нових умовах на засадах канонічної пов'язаності з митрополитом Діонісієм, якого вони далі вважали своїм першоієрархом. Але Москва не могла погодитись на існування на землях під її владою окремої незалежної Церкви і почала чинити тиск на єпископів, щоб вони підпорядкувались Московській патріархії. Першим визнав юрисдикцію Москви у червні 1940 року архієпископ Олексій, потім всі інші єпископи з Західної України, Білорусії, Буковини і балтійських країн. Не зробили цього лише архієпископ Пійський Олександр Іноземцев та єпископ Луцький Полікарп. Вони не поїхали до Москви на виклик патріаршого місцезблестителя і не підписали декларації про підпорядкування Московській патріархії.

Влітку 1940 року Московська патріархія, очевидно вже вважаючи Церкву на новоприєднаних землях своєю, прислала на Волинь свого екзарха, архієпископа Миколая Ярушевича, який швидко встановив свою владу. Всі розпорядження щодо церковного життя ішли з Москви. Православна Церква у Західній Україні, що перед війною могла вільно розвивати своє національно-церковне життя, як частина Православної Автокефальної Церкви у Польщі, цілком втратила свій український характер під владою Московської патріархії. З церков зникла українська мова, припинилась українська національно-церковна, перекладницька і видавнича діяльність. У той же час розпочались утиски та переслідування Церкви атеїстичною владою.

Після окупації України німцями провідні українські церковно-громадські кола на Волині вирішили творити самостійне церковне життя під зверхництвом митрополита Діонісія, маючи своєю кінцевою метою відновлення Української Автокефальної Православної Церкви. Вони сподівались, що на чолі національно-церковного руху стане найстарший стажем ієрарх на українських землях — архієпископ Олексій. Однак він не виправдав надій, що на нього покладалися, і в серпні 1941 року на таємному соборі у Почаєві вирішив з трьома іншими єпископами-однодумцями залишитися в залежності від Московської патріархії. Єпископ Полікарп на цьому соборі не був і його рішення не прийняв. Засудив рішення Почаївського собору і митрополит Діонісій, який у листі до архієпископа Олексія рішуче заявив: *«Мови не може бути про підпорядкування Святої Православної Церкви в Україні Церкві Московській»*. У цьому ж листі він подав обґрунтування неканонічності приєднання Церкви у Західній Україні і Білорусії до Московської патріархії у 1939-40 роках.

Опинившись перед фактом національної зради свого чільного ієрарха, православні українці Волині звернулись у грудні 1941 року до єпископа Полікарпа з проханням очолити Українську Православну Церкву на землях України. Владика Полікарп свою згоду дав, а митрополит Діонісій затвердив цей вибір декретом з 24 грудня, піднісши з цієї нагоди єпископа Полікарпа до сану архієпископа.

Відтоді на Україні діяли дві Церкви — Автономна, очолена архієпископом Олексієм, і Автокефальна на чолі з архієпископом Полікарпом. Про різницю між цими Церквами владика Полікарп писав в архипастирському посланні з 8 квітня 1942 року: *«Істота подій у нашій Православній Автокефальній Церкві... зводиться до питання, чи бути нашій Православній Церкві дійсно*

українською національною Церквою із своєю рідною мовою в богослуженні, Церквою овіяною традиціями соборноправними її минулого і всією її національно-культурною красою: чи навпаки – бути їй знаряддям в руках купки московфілів-єпископів для панування над українським народом Москви і духу московського».

Автокефалія відродженої Православної Церкви на Україні базувалась на томосі Царгородської патріархії з 1924 року, яким анулювалась неканонічна передача Київської митрополії під владу Московського патріарха 1686 року і надавалась автокефалія Церкві на землях, що ще з княжих часів були частиною Київської митрополії. В лютому 1942 року покладено початок новій ієрархії УАПЦ висвятою єпископів Ніканора та Ігоря, яких рукоположили ієрархи колишньої Православної Автокефальної Церкви в Польщі Олександр і Полікарп. Московська патріархія, в намаганні заперечити канонічність цієї ієрархії, у березні 1942 року засудила архієпископа Полікарпа, як відступника від Російської Православної Церкви, «зрадника, самочинця і спокусителя», що всупереч канонам проголосив автокефалію, і позбавила владику Полікарпа священства та архієрейської влади. Але це рішення само не мало канонічної підстави, бо архієпископ Полікарп ніколи ієрархом Московської патріархії не був. (Таку ж свою традиційну тактику застосувала Російська Православна Церква в листопаді 1989 року санкціями проти єпископа Іоанна, що приєднався до відродженої УАПЦ, хоч він уже 20 жовтня заявив про свій вихід з-під юрисдикції Москви).

У своїй ворожнечі до Української Автокефальної Православної Церкви Московська патріархія була співзвучна з німецькими окупантами на Україні. Німці планували перетворити Україну на свою колонію, і їм зовсім не вигідне було існування такого могутнього джерела національно-духовної самобутності, яке становила собою Українська

Церква. Про наставлення окупаційної влади до УАПЦ свідчить таємний лист високопоставленого нацистського офіцера д-ра Томаса до команд СС і поліції у Києві, Житомирі, Миколаєві і Дніпропетровську з 11 лютого 1942 року у справі Церкви на У-раїні. *«Творенню загально-української Автокефальної Церкви під проводом митрополита, – сказано в листі, – належить всілякими способами перешкоджати»*. Далі йде пояснення: *«У православному церковному розумінні автокефалія завжди в самій суті пов'язана з самостійним державництвом»*. Варто звернути увагу, що Автономна Церква, яка перебувала в юрисдикції Москви, в очах німецької влади очевидно не була перешкодою в її колонізаційних планах, і німці її явно фаворизували, хоч формально утримували фікцію рівного ставлення до обох Церков. Але Московська патріархія, засуджуючи владика Полікарпа за нібито співпрацю з німцями, ніколи не висувала подібних обвинувачень проти митрополита Олексія.

На Україні в той час була ще велика маса населення і багато духовенства, що належали до Української Автокефальної Православної Церкви, очоленої митрополитом Василем Липківським. Собор єпископів відродженої УАПЦ, який відбувся у Пінську в лютому 1942 року постановив приймати священнослужителів цієї Церкви «в сушому сані», тобто повністю визнаючи канонічність їхнього висвячення. Три священники у Києві, уповноважені в справах Української Автокефальної Православної Церкви 1921 року, висловлюючи бажання українського православного громадянства, визнали ієрархію УАПЦ на чолі з архієпископом Полікарпом своєю новою духовною владою, а зверхність передали єпископові Ніканорові, уповноваженому владика Полікарпа на Східній Україні.

У жовтні 1942 року дійшло до формального об'єднання Автокефальної і Автономної Церков. В Акті Об'єднання, що його підписали митрополит

Олексій, архієпископ Ніканор і єпископ Мстислав, визнається, що «фактично Українська Автокефальна Православна Церква вже існує» та що вона «має єднання з усіма Православними Церквами через Його Блаженство, Блаженнішого митрополита Діонісія, що до Всеукраїнського Помісного Собору являється місцезблустителем Київського митрополитичого престолу». Але об'єднання було короткотривалим: проти нього єдиним фронтом виступили єпископи-москвофіли Автономної Церкви, і німецька окупаційна влада, якій церковна єдність була дуже невігідною, і під їхнім тиском митрополит Олексій зняв свій підпис з Акта.

В тяжких умовах німецької окупації, під тиском обмежень, утисків, а потім і переслідувань та терору з боку окупаційної влади, Українська Автокефальна Православна Церква швидко ширилась по всій Україні. З поверненням радянської влади у 1943-44 роках, ієрархи УАПЦ виїхали на Захід, знаючи, що залишившись на Україні, вони ішли б на явну смерть, а це означало б і нову смерть Церкви.

УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Ієрархи УАПЦ, виїхавши на Захід 1944 року, очолили духовно-релігійне життя українців за кордоном, продовжуючи традиції самобутнього українського Православ'я. Перші організаційні кроки зроблено в таборах переміщених осіб у Західній Німеччині, де після закінчення війни опинились сотні тисяч православних українців та інших колишніх радянських громадян, що не хотіли повертатися в країну сталінського терору. Коли почалась еміграція з таборів на постійне проживання до Сполучених Штатів, Канаги, Франції, Бельгії, Великобританії, Австралії та країн Південної Америки, з переселеннями виїхала і більшість українсь-

ких православних єпископів. Осідок митрополита УАПЦ залишився в Європі.

У Сполучених Штатах та в Канаді нова еміграція посилила вже існуючі там Українські Православні Церкви і дала їм власну ієрархію. Постали єпархії УАПЦ у Західній Європі, Великобританії, Австралії й Південній Америці. У той час, як в Україні комуністична влада інтенсивно руйнувала українську національну самобутність, українці в умовах вільного життя закордоном дбали про збереження української мови, культури, звичаїв. Головною рушійною силою в цьому була Церква. Ще на соборі єпископів УАПЦ в Еслінгені (Західна Німеччина) 1946 року цей факт стверджено такими словами: *«...надзвичайно велике значення має для нас рідна Церква, особливо на чужині, Православна віра наших батьків і прагдів, яка не дасть нам розтопитися в чужоземному та інакочірвучому середовищі, допоможе зберегти у нас і в дітях наших наше національно-релігійне обличчя»*.

Ієрархія УАПЦ наголошувала, що з огляду на поневолення Української Православної Церкви в Україні атеїстичною комуністичною владою і підпорядкованою їй Російською Православною Церквою, Українська Автокефальна Православна Церква у вільному світі є законною перемницею Київської митрополії, єдиним посієм української церковної автокефалії. Правною підставою до цього була постанова собору єпископів УАПЦ, що відбувся у Києві 9-17 травня 1942 року, про надання Митрополитові Діонісію до наступного Всеукраїнського церковного собору титулу місцєблвститєля Київського митрополитичого престолу. Митрополит Діонісій передав цей титул у квітні 1944 року першоієрархові УАПЦ митрополитові Полікарпові, після смерті якого він перейшов до його наступника — митрополита Ніканора, а по смерті владики Ніканора титул місцєблвститєля Київського митрополитичого престолу перейняв митрополит Мстислав.

Цілком логічно, отже, що засновники Ініціативного комітету відновлення Української Автокефальної Православної Церкви на Україні звернулися до нього у 1989 році з проханням взяти нововідроджену Церкву під свою духовну опіку. Цілком логічно також, що коли Всеукраїнський Собор УАПЦ, який відбувався у Києві 5-6 червня 1990 року, постановив піднести Українську Автокефальну Православну Церкву до рівня патріархату, він вибрав митрополита Мстислава першим патріархом Київським і всієї України.

Ставши після придушення Української Автокефальної Православної Церкви в Україні єдиним носієм і представником Українського Православ'я у світі, УАПЦ закордоном з усіма її розгалуженнями в різних країнах присвячувала велику увагу інформуванню світу про багатовікову історію Української Православної Церкви, про її неоціненний вклад в історію рідної та світової культури, про її поневолення Москвою, про її відродження та поновні придушення у ХХ сторіччі. Для збереження правдивої історії Української Автокефальної Православної Церкви закордоном видано численні наукові та публіцистичні твори, головне місце серед яких займає 5-томний «Нарис історії Української Православної Церкви» визначного українського історика Івана Власовського. Інші цінні праці на теми української церковної історії, опубліковані у вільному світі, належать перу митрополита Василя Липківського, митрополита Іларіона Огієнка, Дмитра Дорошенка, Наталії Полонської-Василенко, Михайла Грушевського, Олександра Лотоцького, протопревітера Деміда Бурка та інших. Важливу роль у збереженні пам'яті про страхітливі гоніння, що їх зазнала УАПЦерква у цьому сторіччі, та про незліченних мучеників за віру і Церкву відіграв збірник «Мартирологія Української Православної Церкви» і праця протоієрея Митрофана Явдася «Українська Автокефальна Православна Церква 1921-1936». Цією скарбницею історичних матеріалів Українська

УАПЦерква закордоном ділиться тепер з відродженою Церквою на батьківщині, допомагаючи ширити правду про світле і трагічне минуле нашої церковної історії.

На вже згаданому Соборі єпископів 1946 року ієрархи УАПЦ звернули також увагу на необхідність встановлення зв'язків з іншими Православними Церквами світу, зокрема ж із Вселенською патріархією. Собор розіслав патріархам та головам усіх автокефальних Православних Церков «Окружне інформаційне послання» з переглядом історії Православної Церкви на Україні від Володимира Великого і аж до останніх років, з особливою увагою до подій відродження УАПЦ у ХХ сторіччі. У 60-х роках нав'язано контакти з Царгородською патріархією, особливо теплі взаємини з якою розвинулись під час перебування на патріаршому престолі патріарха Атенагораса I. Ці зв'язки серйозно стурбували Московську патріархію. Після чергового візиту митрополита Мстислава у Царгороді в лютому 1972 року Московський патріарх Пімен надіслав Вселенському патріархові Атенагорасу листа, в якому остерігав його від контактів з *«представниками розкольницького угруповання, що називає себе Українська Православна Церква у США»*, обґрунтовуючи цю пересторогу низкою фальсифікованих фактів з української церковної історії. Патріарх Атенагорас цього листа зігнував.

Між відродженою Церквою на Україні і Українською Автокефальною Православною Церквою закордоном швидко встановлено тісні зв'язки, налагоджено братню співпрацю та взаємодопомогу. Їхні спільні дії наближають досягнення найвищого ідеалу: об'єднання всіх православних українців світу в єдиній Всесвітній Українській Автокефальній Православній Церкві Христовій під керівництвом свого патріарха; Церкві, що займатиме належне їй місце у великій родині Церков-сестер Вселенського Православ'я.

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА УКРАЇНІ У НОВІЙ МОСКОВСЬКІЙ НЕВОЛІ

Після повернення на Україну радянської влади у 1943-1944 роках, там цілковито запапувала Російська Православна Церква, очолена Московським патріархом. Цим разом на українських землях уже не потрібно було формально встановлювати владу Російської Церкви — вона безумовно вважала їх своєю територією. У 1946 році, після насильної ліквідації Греко-Католицької Церкви, Московська патріархія підпорядкувала собі всі її єпархії і парафії у Західній Україні.

Маючи на Україні повну монополію церковної діяльності, традиційно шовіністична Російська Православна Церква протягом десятиліть після Другої світової війни провадила послідовну політику тотальної денационалізації церковного життя. Як і за царя, вона відзначалась беззастережною вірнопідданістю владі, незважаючи на те, що після короткотривалих теплих відносин з Церквою під час війни, атеїстичний режим уже невдовзі по її закінченні розгорнув новий наступ на віру і Церкву. Схвалене і контрольоване владою церковне керівництво не протестувало проти масового закриття церков, переслідування віруючих, максимального обмеження своєї діяльності. Натомість, воно тісно співпрацювало з атеїстичною владою в русифікації народу, ліквідації церковної і національної самобутності. Всі здобутки минулого в галузі українізації Церкви були нещадно викорінені. У церквах знову запапувала церковно-слов'янська мова з російською вимовою. Винятком була лише Галичина, де з огляду на глибоко закорінену довголітню традицію допускалась українська вимова. Проповіді дозволено виходити лише російською мовою. Єдина на Україні духовна семінарія діяла в Одесі — одному з найбільш інтернаціональних міст республіки — і, звичайно, була цілком зрусифікована. Вся церковна

адміністрація і церковне життя провадились російською мовою.

Православна Церква на Україні була повністю підпорядкована Москві. Єпископів на єпархії в Україні призначав Священний Синод Московської патріаршої Церкви. Всі рішення щодо церковного життя приймалися у Москві. Назва «Екзархат України» практично означала лише територію, на якій знаходилися єпархії, що ні в чому не відрізнялись від єпархій в решті Радянського Союзу. Митрополит Київський і Галицький не був першоієрархом і духовним керівником самобутньої Церкви — він був намісником Церкви-поневолювача у Церкві-колонії.

Такий стан залишався незмінним і в перші роки перебудови, навіть тоді, коли на Україні почав розгортатися рух за національну, культурну і економічну свободу. Патріарший екзарх України митрополит Філарет рішуче протиставився боротьбі греко-католиків за відновлення їхньої Церкви, а ідею відродження Української Автокефальної Православної Церкви відкидав, як таку, що не має ані історичних підстав, ані жодної підтримки серед народу. Ще на початку 1989 року він переконував, що українська мова, як мова праці і побуту, не надається для богослужбового вжитку.

Однак коли у тому ж 1989 році постав і швидко поширився рух за відродження Української Автокефальної Православної Церкви, Московська патріархія ударила на сполох. Почалися поступки. Дозволено відправу богослужень і виголошення проповідей українською мовою у парафіях, які того бажають. Надруковано Новий Заповіт в українському перекладі та деякі церковні книжки. У Києві відкрито духовну семінарію, хоч теж майже повністю з російською мовою викладання.

Перехід до відродженої УАПЦ єпископа Іоанна, створення Всеукраїнського Православного Братства, масовий перехід до Української Автокефальної Православної Церкви парафій РПЦ у Західній

Україні, швидка активізація національно-церковного руху у Східній Україні, поставили Московську патріархію перед фактом серйозної загрози її пануванню над Православною Церквою на Україні. В кінці січня 1990 року екзархат України поспішно перейменовано на Українську Православну Церкву. Створено Синод з п'яти єпископів – власний орган церковного управління. Висловлювались обіцянки більшої самостійності церковно-релігійного життя, підтримки парафій, які бажатимуть відправляти богослуження українською мовою.

Ці облудні кроки Російської Православної Церкви, спрямовані на загальмування розвитку відродженої національної Церкви українського народу, не принесли бажаних наслідків: національно свідомим українцям було ясно, що це – лише зміна вивіски на тій самій старій церковній будівлі. То ж вони продовжували швидким темпом відбудовувати свою тисячолітню Рідну Церкву, створили власну канонічну ієрархію та проголосили Український патріархат. Російська Церква zareагувала на це новими поступками, зокрема надавши право єпископатові на Україні обирати митрополита Київського і всієї України, а Синодові УПЦ – обирати і призначати на єпископські кафедри правлячих та вікарних архиєреїв. Як твердить митрополит Філарет, Православна Церква на Україні повертається цим до часів Київської митрополії, до доби митрополита Петра Могили, з тією лише різницею, що замість щидлєглості Царгородові, вона буде підпорядкована Московському патріархові. Що ж до відродженої Української Автокефальної Православної Церкви, то для неї і митрополит Філарет, і Московський патріарх Алексій II, і інші діячі Російської Православної Церкви та її церковної колонії в Україні мають лише зневажливу назву «розкол» і традиційні санкції. УАПЦеркву вони послідовно називають «так званою Українською Автокефальною Православною Церквою», а її діячів – «автокефалістами», у протиставлення «православним», як вони

іменують тих, хто належить до офіційної Церкви. При активній співпраці застійного бюрократично-адміністративного апарату, вони намагаються якнайбільше перешкоджати відродженню УАПЦ.

Одначе всі дотеперішні вимушені поступки Московської патріархії далеко не забезпечують офіційній Церкві на Україні справжньої незалежності і в найкращому випадку лише дають їй певну внутрішню автономію. Вона залишається невіддільною частиною Російської Церкви, а її митрополит і далі є постійним членом Священного Синоду у Москві. Збереження васального стану УПЦеркви виразно підтверджує заява митрополита Філарета в інтерв'ю 30 жовтня 1990 року після одержання від Московського патріарха Алексія «благословенної грамоти». Перерахувавши «даровані» Москвою права, які нібито мають забезпечувати Українській Православній Церкві незалежність і самостійність, митрополит додав: *«Але ми маємо канонічні зв'язки з Московським патріархатом і через нього маємо молитовні і канонічні зв'язки з усією Вселенською Православною Церквою»*. Ясно, що мова йде не про незалежну Церкву, а про якоюсь мірою автономну церковну провінцію.

Можна мати сумніви і щодо того, чи навіть в рамках автономії офіційна Українська Православна Церква буде справді Українською Церквою. Опанована російськими шовіністами, вона не вживає заходів для максимального введення рідної мови в богослуження і проповідь, не розбудовує релігійної освіти українською мовою, не дбає про відновлення давніх церковно-релігійних традицій, звичаїв та інших особливостей Українського Православ'я, не дбає про прославлення святих землі української, не ширить правдивої, непофальсифікованої 1000-літньої історії Української Православної Церкви. Всього цього можна досягнути лише в умовах дійсної, а не позірної незалежності; в умовах, за які бореться відроджена після століть неволі Українська Автокефальна Православна Церква.

НОВІТНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Нове відродження Української Автокефальної Православної Церкви в Україні, що його розпочав 15 лютого 1989 року Ініціативний комітет на чолі з отцем Богданом Михайлечком, з самого початку твердо поставлено на шлях автокефалії. *«Ієрархія Російської Православної Церкви... і досі не визнає існування окремішньої релігійної традиції... з її культурою, мовою, обрядовістю... Православна Україна не може миритися з такою антиєвангельською, антиканонічною практикою. Як кожна цивілізована нація, ми маємо невід'ємне право на свою незалежну автокефальну Православну Церкву»*, – говориться у першому зверненні комітету.

19 серпня парафія апостолів Петра і Павла у Львові проголосила про свій вихід з підлеглості Московському патріархові і створила першу діючу громаду Української Автокефальної Православної Церкви. У заклик до ієрархії, духовенства, церковнослужителів та віруючих піонери українського національно-церковного відродження, перелічивши незліченні кривди, що їх зазнала Українська Православна Церква в московській неволі, рішуче заявили: *«Патріархи-чужинці не наведуть у нашу домі ладу. Це мусимо зробити ми самі»*.

20 жовтня 1989 року до відродженої Української Автокефальної Православної Церкви приєднався і очолив її єпископ Іоани Боднарчук, що вийшов з підпорядкування Московській патріархії. Висловлюючи почуття усіх тих, хто прагне незалежності Рідної Церкви, він, у зверненні «до усіх християнських синів і дочок українського народу», виголошеному на своїй першій Божественній Літургії в ролі архиєпископа УАПЦ, закликав *«на решті, усвідомити те, що пора вже самому стати господарем у своєму домі, без вказівок»*

і керівництва зі сторони, а направду вільними, направду самостійними. Під домою твоєю, Україно, — продовжував владика Іоанн, — я розумію храм, твою Церкву — Українську Незалежну Самостійну, тобто Автокефальну, Церкву».

Після того розвиток Української Автокефальної Православної Церкви пішов уперед швидкими кроками. До неї масово приєднувались парафії Російської Православної Церкви у Західній Україні; засновувались громади УАПЦ у містах Східної України. У березні-травні 1990 року створено канонічну ієрархію з семи єпископів (пізніше висвячено ще одного ієрарха), розбудовано організаційну структуру Церкви. Засновано Всеукраїнське Православне Братство, яке стало в авангарді боротьби за національно-церковне відродження.

Всеукраїнський Собор УАПЦ, що відбувся у Києві 5-6 червня 1990 року, формально затвердив факт відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в Україні та ухвалив історичне рішення про піднесення її до рівня патріархату. Першим патріархом Київським і всієї України обрано митрополита Мстислава, що очолює Українську Автокефальну Православну Церкву в діаспорі і носить титул місцєблюстителя Київського митрополічного престолу. Собор прийняв ряд інших важливих постанов, в яких утверджується автокефальний статус Української Православної Церкви та проголошується її засади. Визнано недійсним акт приєднання Української Церкви до Московської у 1686 році, як такий, що суперечить канонам Вселенської Православної Церкви. Проголошено недійсними і неканонічними всі сакції, накладені на Владика Іоанна Синодом Російської Православної Церкви. Підтвердивши засаду незалежності Української Автокефальної Православної Церкви від будь-якого чужого церковного центру, Собор підкреслив, що відроджена УАПЦерква, керуючись українськими історичними традиціями, *«проголошує не-*

змінно толерантне ставлення до всіх віровизнань, християнських конфесій та автокефальних Церков і закликає до злагоди і любові». Учасники Собору заявили про невідкладну потребу духовного оновлення та нової християнізації України. Українській мові, яку в соборній постанові названо «однією з найдосконаліших мов світу в колі слов'янської групи мов», надано статус «мови богослужіння УАПЦ». Прийнято постанову про розвиток духовної освіти. Ухвалено заснувати при УАПЦ закордонний відділ для зв'язків з іншими автокефальними Православними Церквами.

Українська Автокефальна Православна Церква відродилась на Україні, як продовження тисячолітньої Київської митрополії, заснованої князем Володимиром Великим. Повна її автокефалія — це логічне завершення автокефалії де-факто, в умовах якої Православна Церква на Україні жила незалежним життям протягом перших 700 років свого існування в юрисдикції Царгородського патріарха. Не мають підстав обвинувачення її Російською Церквою в «розколі», «смуті», «неканонічності»: Українська Автокефальна Православна Церква ні від кого не відколювалась, а лише відновила своє законне право на незалежне існування. Безпідставні твердження Російської Церкви, що тільки вона, як нібито Церква-мати, має право надати автокефалію Церкві на Україні. Церквою-матір'ю для Української Православної Церкви була Царгородська патріархія, а не Московська Церква, до якої Віра Христова і церковна організація прийшли з України. Щобільше, автокефалія — це не дар, що ним можна нагороджувати іншу Церкву, а невід'ємне право кожного народу, і цим правом користуються Церкви більшості православних країн світу. Чому ж має бути винятком і завжди бути комусь підпорядкованою Українська Православна Церква?

Згідно з устроєм Вселенської Православної Церкви, необхідним кроком у затвердженні автокефалії Церкви є визнання її іншими Церквами-

сестрами. Цього свого правного завершення ще не досягла відроджена Українська Автокефальна Православна Церква. Але немає сумніву, що вона буде визнана, коли пошириться і твердо закріпиться по всій Україні, матиме міцну організаційну структуру та підтримку мільйонів православних українців. А цю підтримку вона здобуде, як Церква-мати українського народу, як споконвічне джерело його духовності, моралі та культури, як Церква тісно пов'язана з народом, єдина спроможна найширше задовольняти його духовні потреби. Як Церква автокефальна – повністю ні від кого незалежна, господар у своєму власному духовному домі, відповідальна тільки перед Богом та своїм народом.

УПЦ і УАПЦ – ПОРІВНЯННЯ

Історія офіційної Української Православної Церкви, що до кінця січня 1990 року називалась Українським екзархатом Російської Православної Церкви, а до 1920 року просто складалась з єпархій Московської синодальної Церкви на території України, починається у XVIII-XIX сторіччях. Це тоді замість де-факто автокефалії, якою протягом 700 років користувалась Київська митрополія в юрисдикції Царгородського патріарха, Москва наклали на Україну свою церковну адміністрацію, усунула всі ознаки української національно-церковної самобутності, повністю русифікувала Церкву на Україні і поставила її на служіння царській владі.

Навіть пішовши останнім часом на деякі поступки в намаганні зупинити швидке відродження Української Автокефальної Православної Церкви, Москва продовжує трактувати офіційну Українську Православну Церкву, як свою власність. В кінці жовтня 1990 року Московський патріарх «дарував» Церкві на Україні деякі права, що мали б забезпечувати їй «незалежність і самостійність». Вона має тепер свій власний Синод з п'яти єпископів, упов-

поважений вирішувати справи церковного життя на Україні, включно з вибором та призначенням єпископів. Митрополита Київського уже не призначає, а лише благословляє Московський патріарх. Передбачено скликання помісного собору Української Православної Церкви, мабуть з метою заперечити звинувачення в ліквідації традиційної для Православної Церкви на Україні засади соборності. Але становище офіційної УПЦеркви від усього цього по суті не міняється. Вона залишається складовою частиною Російської Церкви і її зобов'язуватимуть загальні постанови Московського Священного Синоду. Якщо вона й матиме певну самостійність у своєму внутрішньому житті, то, за всіма ознаками, і надалі залишатиметься у найкращому випадку автономною, а не дійсно незалежною Церквою.

Національна політика УПЦ і далі переважно керується шовіністичними російськими інтересами. До 1989 року богослуження в усіх церквах на Україні відправлялись церковно-слов'янською мовою і, за винятком деяких парафій у Західній Україні, з російською вимовою. Російською мовою виголошувались проповіді. Далі форсується прославлення російських святих, ікон та історичних подій. Історія Православної Церкви на Україні трактується, як частина історії Російської Православної Церкви. Останнім часом УПЦерква почала трохи пристосовуватися до обставин українського національного відродження, але помітно, що всі її заходи в цьому напрямку вимушені, викликані необхідністю.

♦♦♦♦♦

Українська Автокефальна Православна Церква веде свій початок з 988 року, коли Володимир Великий охрестив Русь і заснував Київську митрополію. Протягом 1000 років це була Церква українського народу — навіть протягом тих понад двох століть, коли Московська Церква-поневолювач цілком ліквідувала її незалежне життя. 700-річна де-

факто автокефалія Православної Церкви на Україні в юрисдикції Царгородського патріарха, дала їй можливість розвинути свою самобутність і створити високу духовну культуру. Повністю автокефальною Українська Православна Церква стала 1921 року, проіснувавши до розгрому її сталінськими богоборцями у 30-х роках. Автокефалію відновлено під час Другої світової війни. Після війни і до 1989 року Українська Автокефальна Православна Церква існувала лише за межами України. Нове відродження розпочалось у 1989 році і завершилось створенням власної ієрархії та проголошенням Українського православного патріархату.

Українська Автокефальна Православна Церква повністю незалежна і нікому не підлегла. Всі питання і проблеми свого життя вона вирішує самостійно, не потребуючи нічийого благословення чи затвердження. Її центр у Києві, споконвічній столиці України та Київської митрополії. Тут, де був осідок митрополитів Православної Церкви на Україні, тепер знаходиться патріарший престол. Патріарх Київський і всієї України – найвищий духовний керівник Української Автокефальної Православної Церкви на Україні і у всьому світі. Найвищим законодавчим органом Церкви є Всеукраїнський Собор УАПЦ, участь в якому, згідно з традиціями Українського Православ'я, беруть участь ієрархи, духовенство і миряни. На 1 жовтня 1990 року Українська Автокефальна Православна Церква мала 8 епархій; кожна вирішує справи свого церковно-релігійного життя на єпархіальних соборах.

Українська Автокефальна Православна Церква – національна церква українського народу. Вона пильно дбає про відновлення у церковному житті української самобутності, богослужбових особливостей, давніх обрядів, церковно-релігійних звичаїв, традицій, шанування пам'яті святих і великих подвижників землі української. Українська мова є мовою богослужбових відправ в УАПЦ. Велику увагу присвячується поширенню правдивої історії Право

славної Церкви на Україні, усуненню «білих плям», розвиткові духовної культури та освіти. Наголошуючи служіння українському народові, Українська Автокефальна Православна Церква з пошаною ставиться до віруючих усіх інших національностей, які живуть на Україні, дбає про задоволення потреб тих віруючих-неукраїнців, що до неї приєднуються.

Міцно пов'язана з УАПЦерквою в діаспорі, Українська Автокефальна Православна Церква на Україні докладатиме зусиль для об'єднання усіх православних українців у світі в єдиному церковному тілі. Із здобуттям визнання іншими Православними Церквами світу, Українська Автокефальна Православна Церква матиме з ними безпосередні зв'язки і активно включиться в життя Вселенської Православної Церкви, як було традиційно в її минулому.

Любіть свою рідну Українську Автокефальну всенародно-соборноправну Православну Церкву, цю найкращу визволительницю нашу по слову Христа: «Коли Син Божий визволить вас, дійсно вільними будете» (Ів. 8,36). Для неї працюйте, в останню годину за неї Господа молитесь, і від неї одержите вічне життя.

Нехай же над нашим новим церковним життям всією животворчою силою засяє світло науки Христової: нехай зезгнуться і розсипляться від нього всі вороги Його: нехай, як туман, розвіються всі біди й напасті, вся темрява та несвідомість народу нашого.

Митрополит Василь Липківський

ФУНДАТОР ВИДАННЯ

Ця брошура вийшла друком завдяки пожертвам, що їх склали парафіяни церкви святого апостола Андрія Первозваного у Бостоні.

Перші емігранти з України прибули до цього історичного міста у Новій Англії 1898 року. З часом вихідці із Снятина та Зборова у Галичині заснували тут парафію Святої Тройці і у 1914 році відслужили першу святу Літургію у своїй церкві. 1918 року українські емігранти з Буковини заснували у Бостоні другу парафію, вибравши за її святого покровителя Миколая чудотворця

Після Другої світової війни, коли до Америки прибула велика хвиля нової української еміграції, до Бостону прибуло багато українців з Волині та Східної України. Тоді зродилась ідея об'єднатися всім в одну українську православну парафію, що й було здійснене у 1955 році. Новостворену парафію названо іменем святого апостола Андрія Первозваного, який проповідував Христову віру нашим далеким предкам і через те його прославляють, як основоположника Церкви Христової на Україні. Під час об'єднання настоятелем церкви був отець протоієрей Іван Данилевич.

Об'єднана парафія православних українців у Бостоні взялась за побудову нової церкви. Проект у стилі українського барокко виконав архітектор Юрій Кодак, відомий також як автор проекту церкви-пам'ятника в Саут Баунд Бруку — осередку Української Православної Церкви у США — та кількох інших церков. Завершено будову храму у 1958 році. Він має чудовий іконостас і розписаний фресками, що їх виконали мистці з України.

Парафія має добрий церковний хор під керівництвом диригента Данила Садового. При громаді існують братство св. Андрія Первозваного і сестрицтво св. княгині Ольги, що активно працюють для добра церкви. Діти навчаються релігії й українознавства у недільній та українській школах. Всі парафіяни глибоко віддані своїй церкві, не шкодують для неї ні часу, ні сили, ні грошей.

З 1987 року настоятелем парафії є отець архимандрит Андрій (Партикевич).

ВИДАВНИЦТВО

«Автокефалія Української Православної Церкви» — це перше видання нещодавно заснованого у Сполучених Штатах Америки видавництва «Воскресіння», що поставило собі за мету публікувати популярну українську релігійно-духовну літературу, призначену в першу чергу для православних українців в Україні. Видавництво діє у тісній співпраці з Товариством святого апостола Андрія Первозваного. Тематичний план на найближче майбутнє передбачає видання книжечки для дітей про Віру Христову і Православну Церкву, короткої історії Української Православної Церкви, брошури з поясненням особливостей Українського Православ'я, збірки духовних бесід і ін. Видавництво буде з вдячністю приймати зауваження, поради та пропозиції щодо дальших видань. Чекаємо ваших відгуків. Пишіть на адресу:

Resurrection Press
Post Office Box 168
Kensington, MD 20895
USA

\$ 2.50 U.S.

